

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Alena Pšejová

Kritéria pro svěření dítěte do péče jednomu z rodičů

Diplomová práce

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Kritéria pro svěřeni dítěte do péče jednomu z rodičů vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 20.3.2012

Děkuji vedoucí diplomové práce JUDr. Lence Westphalové, Ph.D. za připomínky a metodické vedení práce.

Dále děkuji své mamince, advokátce JUDr. Aleně Pšejové, Ph.D. za cenné rady z teorie i praxe a za nepostradatelnou zkušenost práce v advokátní kanceláři.

Obsah

Kritéria pro svěřeni dítěte do péče jednomu z rodičů	1
Diplomová práce.....	1
Obsah.....	4
Seznam použitých zkratk.....	7
Úvod.....	8
1. Vymezení základních pojmů.....	9
1.1. Matka.....	9
1.2. Otec.....	10
1.3. Dítě.....	11
1.4. Základní práva a povinnosti rodičů a dětí	11
1.5. Právní poměr rodičů.....	12
1.6. Rodina.....	13
2. Řízení péče soudu o nezletilé a řízení rozvodové.....	15
2.1. Rozvodové řízení	15
2.2. Řízení péče soudu o nezletilé	17
2.3. Rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem.....	17
2.4. Úprava poměrů k nezletilým dětem rodičů, kteří spolu nežijí.....	18
3. Výchova	21
3.1. Výlučná výchova	21
3.1.1. Otcové a výlučná výchova.....	22
3.2. Nové instituty společné a střídavé výchovy	23
3.2.1. Střídavá výchova	24
3.2.2. Společná výchova.....	28
4. Změna poměrů	30
5. Kritéria pro rozhodování o výchově nezletilého dítěte	34
5.1. Výchova a rodičovská zodpovědnost.....	34
5.2. Kritéria pro svěřeni dítěte do výchovy.....	35
5.3. Zájem dítěte	36

5.4.	Osobnost dítěte, vloh, schopnosti a vývojové možnosti dítěte.....	37
5.5.	Životní poměry rodičů	37
5.6.	Právo na péči obou rodičů a udržování osobního styku.....	37
5.7.	Právo na informace o dítěti	37
5.8.	Citová orientace a zázemí dítěte.....	38
5.9.	Výchovné schopnosti a odpovědnost rodiče.....	38
5.9.1.	Osobnost rodiče.....	39
5.9.2.	Vztah rodiče k dítěti	40
5.9.3.	Charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů.....	41
5.9.4.	Respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem.....	42
5.9.5.	Vztah dítěte k rodiči	43
5.9.6.	Vztah pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, identity	44
5.9.7.	Úroveň vzdělání a inteligence rodiče	44
5.9.8.	Šíře rodinného zázemí.....	45
5.9.9.	Kontinuita prostředí pro dítě.....	46
5.9.10.	Socioekonomický status.....	47
5.10.	Stabilita budoucího výchovného prostředí.....	48
5.11.	Snaha rodičů dohodnout se.....	48
5.12.	Citové vazby na sourozence, prarodiče a ostatní příbuzné.....	49
5.13.	Hmotné zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů.....	49
6.	Činnost znalců při posuzování výchovných předpokladů.....	51
7.	Názor dítěte a vyslechnutí dítěte před soudem.....	52
8.	Aspekt věku v problematice svěřeni dítěte do výchovy	56
8.	Nový Občanský zákoník	58
9.	Úprava ve Spojeném Království Velké Británie a Severního Irska.....	61
9.1.	The Residence order.....	61
9.2.	The Contact Order	62
9.3.	The Specific Issue Order.....	63
9.4.	Teorie „best interests“	63

9.5.	Presumpce biologického rodiče	65
9.6.	Presumpce neoddělení sourozenců	65
9.7.	Národnostní a kulturní kořeny	66
9.8.	Vyznání	66
9.9.	Zaměstnání rodiče	66
9.10.	Sexuální orientace rodiče	67
9.11.	Postižení rodiče	67
9.12.	Chudoba	68
9.13.	Nemorální jednání rodiče	68
	Závěr	69
	Bibliografie	71
	Právní předpisy	71
	Judikatura	71
	Odborná literatura	73
	Články	74
	Sborníky	75
	Elektronické zdroje	75
	Abstrakt	76
	Seznam klíčových slov	76

Seznam použitých zkratek

ZoR	zákon č. 94/1963. Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
Úmluva	Úmluva o právech dítěte
o.s.ř.	zákon č.99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
ObčZ	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Nový ObčZ	Občanský zákoník platný k 1.1.2012
Listina	Listina základních práv a svobod
MCA	Matrimonial Causes Act

Úvod

Tématem této diplomové práce je svěřování dítěte do péče jednomu z rodičů. Mým cílem je především vymezit, v jakých situacích dochází k tomu, že soudy musí svěřit dítě do péče jen jednomu z rodičů, a jaká kritéria přitom posuzuje. Svěření dítěte do péče jednomu z rodičů je velmi podstatným zásahem do práv rodičů a dětí a je proto velmi podstatné k této problematice přistupovat velmi zodpovědně a náležitě zjišťovat všechny okolnosti, které jsou pro svěření dítěte do péče jen jednomu z rodičů podstatné. V diplomové práci budu tyto okolnosti spolu s dalšími kritérii vymezovat co do jejich teoretického základu, tak ve významu jejich využití v praxi.

V úvodních částech práce jsou vymezeny základní pojmy, které je třeba znát k porozumění dané problematice. Dále se v práci zabývám rozličnými druhy úpravy poměrů k dětem v českém právním řádu a následně je vymezena právní úprava řízení o svěření dítěte do výchovy a jeho odlišení od řízení o rozvodu manželství. Následuje charakteristika jednotlivých kritérií pro svěření dítěte do výchovy. Práci uzavírá vylíčení problematiky dle právního řádu Spojeného Království Velké Británie a Severního Irska.

Nepostradatelným zdrojem poznání pro mne byla Úmluva o právech dítěte, jejíž mnohé zásady byly převzaty do vnitrostátní právní úpravy. Dále jsem při vypracování diplomové práce vycházela z platných právních předpisů, zejména ze zákona č.94/1963 Sb. o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Důležitým zdrojem informací byla judikatura soudů. Účinný zákon o rodině vymezuje kritéria pro svěření dítěte do péče jen v jediném paragrafu, takže pro mne byla stěžejní i odborná literatura vymezující některá kritéria, a to na základě mnohaletých výzkumů realizovaných v České republice i na Slovensku.

Zpracování této práce se kryje s přijetím nové právní úpravy práva občanského. K 1.1.2012 vstoupil v platnost nový Občanský zákoník, který nově upravuje i oblast práva rodinného. V této právní oblasti nedošlo k podstatnějším změnám v hmotně-právních ustanoveních. Změny se týkají především nových formulací jednotlivých ustanovení. Taktéž byla do právní úpravy zavedena některá pravidla doposud vymezená pouze judikaturou soudů. Tam, kde je však právní úprava účinného zákona o rodině odlišná od úpravy v novém Občanském zákoníku, tyto změny uvádím.

Diplomová práce je rozdělena do kapitol dle okruhu otázek, které jsou v nich vymezeny.

Práce se opírá o právní úpravu platnou k 1.1.2012.

1. Vymezení základních pojmů

1.1. Matka

Dle §50a zákona č. 94/1963. Sb., o rodině¹, ve znění pozdějších předpisů platí, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila. Platí tedy zásada „mater semper certa est“ nebo-li „matka je jistá“. V českém právním řádu tedy není jiné možnosti. Žena, která dítě porodila, je jeho matkou i v případě, že otěhotněla pomocí asistované reprodukce, při které došlo k dárcovství vajíčka a tedy genetickou matkou dítěte je žena – dárkyně. Složitější otázkou je situace surogačního mateřství.

Surogační mateřství je situace, kdy je uzavřena smlouva mezi manželským párem jako „objednavateli“, kterými bývá v drtivé většině případů pár, který nemůže mít dítě, a jinou ženou, u které dojde k asistované reprodukci, kdy je do dělohy této ženy implantováno embryo. Žena jej poté donosí a porodí. Podle smlouvy je pak povinna dítě „odevzdat“ objednavatelskému páru, který se stává rodiči dítěte.² V českém právním řádu surogační mateřství upraveno není, a není ani možné jej legálně realizovat a to pro rozpor s ustanovením Občanského zákoníku o souladu právních úkonů s dobrými mravy dle §39. Surogační mateřství neupravuje ani nový občanský zákoník.³

Ačkoliv se otázka mateřství může zdát jasnou, jak naznačuje prof. JUDr. Milana Hrušáková, CSc. v komentáři k Zákonu o rodině, nejasnosti mohou vzniknout v případě dítěte nalezeného. Tato otázka je velmi aktuální z důvodu stále častějšího výskytu tzn. baby-boxů v České republice. Dle Zákona č.301/2000 Sb., o matrikách, jméně a příjmení, §17 platí, že zápis těchto dětí do knihy narození⁴ se provede podle zprávy lékaře a výsledků šetření orgánů policie. Pokud není zjištěno, kdo je matkou dítěte, získává dítě statut tzn. „nalezenec“. Dalším případem sporného mateřství je situace, kdy je jedna žena zapsána v rodném listu dítěte jako matka, ale jiná žena tvrdí, že je matkou dítěte. Je pak na soudu, aby ve sporu rozhodl, která z žen je matkou dítěte.⁵

¹ Dále jen ZoR

² HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Komentář k Zákoně o rodině*. 4. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.238 (§50a).

³ Dále jen Nový ObčZ

⁴ Kniha narození je jednou z matričních knih upravených zákonem č.301/2000 Sb., o matrikách, jméně a příjmení v §14 an.

⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Komentář k Zákoně o rodině*. 4. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.238 (§50a).

1.2. Otec

Určení otcovství v českém právním řádu není tak jednoznačné, jako určení mateřství. Otcovství se určuje na základě dvou domněnek otcovství postupně tak, jak jsou uvedeny v § 51 ZoR. Jedná se o domněnky vyvratitelné, tedy je možné, aby muž, který má být na základě některé z těchto domněnek označen za otce, u soudu své otcovství popřel.

Primární pravidlo pro určení otce je vyjádřeno v §51 odst. 1 ZoR, dle kterého pokud se dítě narodí od uzavření manželství do uplynutí třetího dne po zániku manželství nebo po jeho prohlášení za neplatné, považuje se za otce manžel matky. Pokud tedy dojde ke splnění časové podmínky, je manžel matky otcem dítěte bez dalšího, pokud není jeho otcovství popřeno. Jestliže se dítě narodí před 180. dnem od uzavření manželství, není manžel matky považován za otce dítěte, popře-li své otcovství u soudu (§58 odst. 3 ZoR) a na odpůrci je, aby prokázal opak. Zde je tedy jeho postavení značně zvýhodněno.

Pokud není možno určit otce na základě tohoto pravidla, přichází na řadu §51 ods.2 ZoR: „Narodí-li se dítě ženě znovu provdané, považuje se za otce manžel pozdější, i když se dítě narodilo před uplynutím 300. dne potom, kdy její dřívější manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné.“ Pokud by však manžel otcovství úspěšně u soudu popřel, uplatní se domněnka první.

Dalším způsobem, jakým se může stát muž otcem dítěte, je souhlasné prohlášení rodičů před matričním úřadem⁶ nebo soudem (§52 odst. 1 ZoR). Toto prohlášení je jednostranným právním úkonem. Prohlášení musí být učiněna současně a mohou je učinit jen osoby, které jsou způsobilé k právním úkonům dle §8 zákona č.40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů⁷, tedy jsou způsobilé vlastními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti.

Jestliže nedojde k určení otcovství podle výše zmíněných pravidel, je možné otcovství určit rozhodnutím soudu. Tato možnost je upravena v §54 ZoR. V řízení se uplatňuje zásada dispoziční, je možné je tedy zahájit jen na návrh dítěte, matky nebo muže, který o sobě tvrdí, že je otcem.

Nová právní úprava rodinného práva v Občanském zákoníku konkretizuje pravidla pro určování otcovství v § 776 - § 793. Tato problematika však není předmětem této práce.

⁶ Matričními úřady jsou dle §2 ods. 1 zákona o matrikách, jménu a příjmení obecné úřady, v hl. městě Praze úřady městských částí, v územně členěných statutárních městech úřady městských obvodů nebo úřady městských částí a pro území vojenských újezdů újezdní úřady, které určí Ministerstvo vnitra prováděcím předpisem, dále obecní úřad obce s rozšířenou působností, krajský úřad nebo ministerstvo.

⁷ Dále jen ObčZ

1.3. Dítě

ZoR pojem „dítě“ nevymezuje. Pojem je však definován v Úmluvě o právech dítěte v čl.1, kde se dítětem rozumí „každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.“ Ve vnitrostátních pramenech práva pak nalezneme definici dítěte v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí, kde se dítětem rozumí nezletilá osoba.⁸ Dle ObčZ, se „zletilosti nabývá dovršením osmnáctého roku. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství. Takto nabytá zletilost se neztrácí ani zánikem manželství ani prohlášením manželství za neplatné.“ Z toho tedy vyplývá, že dítětem je osoba mladší 18-ti let, pokud neuzavře před tímto rokem manželství. Pokud dítě uzavře na základě povolení soudu manželství před osmnáctým rokem věku, přestává být dítětem.

Nový ObčZ upravuje zletilost jako tzv. plnou svéprávnost v §30. Úprava zletilosti zůstává totožná.

1.4. Základní práva a povinnosti rodičů a dětí

Termín „rodič“ jako takový není v zákoně výslovně definován. Rodiči dítěte tedy chápeme matku a otce dítěte tak, jak jsou vymezeni výše.

Rodiče a děti mají navzájem určitá práva a povinnosti, která jsou vymezena jednak v Zákoně o rodině, a dále také v Listině základních práv a svobod, Úmluvě o právech dítěte, Zákoně o sociálně-právní ochraně dětí a dalších. Nový občanský zákoník stanoví, že práva a povinnosti rodičů vůči dítěti vznikají jeho narozením, a že práv a povinností se rodiče ani děti nemohou vzdát. K takovému projevu vůle se nepřihlíží.⁹

Zákon o rodině v §32 ods. 1 stanoví, že rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově dítěte. Toto ustanovení vychází z čl. 32 ods. 4 Listiny základních práv a svobod¹⁰:

„Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.“

Toto ustanovení Listiny tedy výslovně přiznává rodičům právo na výchovu dětí a naopak, právo dětí být vychováván svým rodičem. Těmto právům je poskytována silná ochrana, protože mohou být omezena jen soudem a to jen základě §45 odst. 1 ZoR, podle něhož může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osobě než rodiče, vyžaduje-li to zájem dítěte, jestliže tato osoba

⁸ §2 ods. 1 zákona č.359/1999 Sb.

⁹ §855 ods. 1, §856 nového ObčZ

¹⁰ Dále jen Listina

poskytne záruku jeho řádné výchovy a se svěřením do výchovy souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěte. Velmi často tímto příbuzným bývají prarodiče.

Práva rodičů a dětí jsou upravena i v Úmluvě o právech dítěte, konkrétně čl. 9 stanoví, že Česká republika jakožto smluvní strana je povinna zajistit, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že je takové oddělení potřebné v zájmu dítěte. Takovéto určení může být nezbytným v některém konkrétním případě, například, jde-li o zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči nebo žijí-li rodiče odděleně a je třeba rozhodnout o místě pobytu dítěte.

Z výše uvedeného tedy jednoznačně vyplývá, že rodičovství jako takové nesouvisí s institutem manželství do takové míry, jak si někteří laici představují. Proto je třeba při vymezování problematiky svěřování dítěte do péče jednomu z rodičů rozlišovat, zda jsou rodiče manželé nebo zda se jedná o rodiče nesezdané – druha a družku.

Nový občanský zákoník jde v úpravě vzájemných práv a povinností mnohem dál. Zatímco dosavadní ZoR se soustředí především na práva a povinnosti rodičů a na práva dítěte, nová úprava výslovně vymezuje i povinnosti dítěte a to v §857 odst. 1: „Dítě je povinno dbát svých rodičů.“ Domnívám se, že je toto pravidlo velmi podstatné pro úpravu vztahu mezi rodiči a dětmi, zvláště s přihlédnutím k – v dnešní době moderní – tzv. volné výchově, kdy jsou rodiče dětem spíše partnery a kamarády, než autoritou. Dále nová úprava stanoví právo rodičů usměrňovat chování dítěte do doby jeho zletilosti (nová úprava užívá pojem svéprávnosti) prostřednictvím výchovných opatření (§857 ods. 2 nového ObčZ).

1.5. Právní poměr rodičů

Svěření dítěte do péče jednoho z rodičů je otázka, která je v současné době aktuální pro mnoho rodin. Jedná se o situaci, kdy již rodiče nemohou pečovat o nezletilé dítě společně, ať už z jakéhokoliv důvodu.

Při uvažování nad problematikou svěřování dítěte do péče jednoho z rodičů musíme rozlišovat hned několik situací, za kterých k tomu může dojít. Je třeba si uvědomit, že se tato otázka netýká jen rodin, kde jsou rodiče zákonnými manželi, ale k rozhodování o svěření dítěte do péče může, a velmi často také dochází, mezi rodiči nesezdanými – mezi druhem a družkou. Pokud budeme uvažovat v intencích rodičů sezdaných, je třeba opět rozlišit dvě situace – svěření

dítěte do péče jednomu z rodičů za trvání manželství a svěřením dítěte do péče pro dobu po rozvodu manželství.

1.6. Rodina

Zákon o rodině pojem rodina nedefinuje. Vymezení tohoto pojmu pro účely rodinného práva tedy dovozujeme z jiných právních předpisů a z judikatury.

Zákon č.117/1995 Sb. o státní sociální podpoře vymezuje pojem rodina jako „oprávněná osoba a společně s ní posuzované osoby, a není-li těchto osob, považuje se za rodinu sama oprávněná osoba“, přičemž za společně posuzované osoby zákon považuje:

- a) nezaopatřené děti,
- b) nezaopatřené děti a rodiče těchto dětí (za rodiče se zde považují i osoby, kterým bylo dítě svěřeno do péče),
- c) manželé nebo druh a družka,
- d) nezaopatřené děti, jejich rodiče, pokud jsou nezaopatřenými dětmi a jsou osamělí, a rodiče těchto rodičů, pokud s oprávněnou osobou trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.

Z tohoto výčtu je zřejmé, že za rodinu nelze považovat jen klasický model matka-otec-děti, ale že rodina může představovat velmi rozmanité společenství osob.

„Rodina představuje primárně biologickou vazbu, pak sociální institut, který je teprve následně anticipován právní úpravou. Při výkladu těchto pojmů je proto třeba zohledňovat biologickou vazbu a pak i sociální realitu rodiny a rodinného života. Rodina představuje společenství blízkých osob, mezi nimiž existují úzké vazby příbuzenské, psychosociální, emoční, ekonomické a další. Ačkoliv je tedy pojem rodiny proměnlivý, nelze přehlížet, že základem rodinných vazeb je tradičně právě biologické pouto pokrevního příbuzenství mezi členy rodiny.“¹¹

„Rodina je spotřební hospodářskou jednotkou, která poskytuje základní hmotné zabezpečení svým členům, zejména dětem a starším členům rodiny, v níž všichni členové rodiny mají povinnost vzájemně si pomáhat i povinnost pečovat o zvýšení hmotné a kulturní úrovně rodiny.“¹²

Z těchto rozličných definic lze tedy dovodit, že ochrany požívá jak rodina, jejíž členové jsou pokrevně příbuzní, tak i rodina, jejíž členové stojí mimo vazby manželské nebo vazby pokrevního příbuzenství, pokud mezi nimi existují psychosociální, emoční či jiné vazby. Původním a hlavním

¹¹ Nález Ústavního soudu ze dne 20.2.2007, sp.zn.II. ÚS 568/06

¹² Usnesení pléna Nejvyššího soudu ze dne 30.5.1966, sp.zn. 4/66

účelem rodiny jakožto společenství určitých osob, bylo a stále je hmotné zabezpečení jejích členů. Děti i ostatní členové rodiny jsou lépe zabezpečeni v kolektivu, ať již jej nazýváme jakkoliv.

2. Řízení péče soudu o nezletilé a řízení rozvodové

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů¹³ v § 113 odst. 1 stanoví jednotné řízení ve věci rozvodu manželství a úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. Zákonem č. 91/1998 Sb., kterým se změnil a doplnil zákon č. 94/1963 Sb., o rodině bylo toto ustanovení o.s.ř. zrušeno. Musíme tedy rozlišovat mezi řízením péče soudu o nezletilé a řízením rozvodovým. „Základním smyslem oddělení opatrovnického řízení od rozvodového řízení byla snaha zabránit dlouhodobým sporům o děti poté, co samo manželství již bylo pravomocně rozvedeno. S účinností od 1.8.1998 nyní soud nemůže vyslovit rozvod manželství dříve, než nabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu.“¹⁴

2.1. Rozvodové řízení

Manželství dvou lidí lze rozvést pouze z jednoho důvodu, kterým je kvalifikovaný rozvrat manželství. Jedná se o důvod objektivní, tzn. že manželství musí být skutečně fakticky rozvráceno, nestačí pouhé přesvědčení jednoho z manželů, že je manželství na základě nějaké jeho domněnky rozvráceno. Kvalifikovanost rozvratu může být dána délkou rozvratu nebo intenzitou. Skutečnost, že manželé žijí v jednom bytě, nevylučuje, že je manželství rozvrácené. „Společné žití manželů je otázka jejich osobního (včetně intimního), ale i majetkového společenství, tj. společné sdílení radostí a problémů, společné trávení volného času, osobní péče o druhého manžela, společné nakládání s finančními prostředky apod.“¹⁵ Manželé mohou žít v jednom bytě, ale přesto vést oddělené životy. Důvody pro toto uspořádání bývají většinou ekonomické, kdy manželé nemají dostatek finančních prostředků na to, aby si pořídili bydlení oddělené.

Jak jsem již zmínila výše, současná právní úprava zná pouze jeden důvod rozvodu manželství, který je upravený v § 24 ZoR. Přesto ZoR obsahuje ještě §24a a §24b. Nejedná se však o jiné nebo další důvody rozvodu, ale pouze o jiné varianty rozvodu. §24a upravuje rozvod nesporný, někdy také nazývaný smluvený rozvod.¹⁶ K nespornému rozvodu může dojít, pokud jsou splněny následující podmínky:

- a) manželství trvalo alespoň jeden rok,

¹³ Dále jen o.s.ř.

¹⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod-děti-výživné*. 1.vydání. Praha : C.H.Beck, 2000.s 25.

¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Komentář ke Zákoně o rodině*. 4. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.68 (§24).

¹⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Komentář ke Zákoně o rodině*. 4. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.70 (§24a).

- b) manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí,
- c) druhý manžel se k návrhu na rozvod manželství připojí,
- d) manželé současně s návrhem na rozvod manželství předloží vypořádání svých majetkových poměrů, práv a povinností společného bydlení, případně o vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi,
- e) a pokud se v manželství narodily nezletilé děti, manželé předloží pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu.

Pokud jsou tedy splněny tyto podmínky, soud má za to, že je manželství rozvrácené bez toho, aniž zjišťoval příčinu, a manželství rozvede.

§24b ZoR upravuje tzv. rozvod s tvrdostní klauzulí, tj. v případě, kdy druhý manžel s rozvodem manželství nesouhlasí. Toto ustanovení upravuje situaci, kdy se rozvod pro jednoho z manželů zdá jako nespravedlivá tvrdost.¹⁷ V tomto případě soud manželství nerozvede, pokud jsou splněny tyto podmínky:

- a) existence mimořádných okolností pro zachování manželství,
- b) manžel, který s rozvodem nesouhlasí, se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel,
- c) a tomuto manželovi by rozvodem byla způsobena zvláště závažná újma.

Zvláště závažnou újmu se rozumí především případy, kdy je manžel nesouhlasící s rozvodem vážně nemocný, invalidní nebo z jiného důvodu závislý na druhém manželovi.

Tyto podmínky musí být splněny kumulativně. Odst. 2 však stanoví, že i pokud jsou tyto podmínky splněny, soud manželství rozvede, pokud spolu manželé nežijí déle než 3 roky.

Rozvodové řízení je řízením sporným upraveným příslušnými ustanoveními o.s.ř. Věcně příslušný je dle §9 odst. 1 okresní soud. Místní příslušnost se řídí dle § 88 písm. a) o.s.ř. posledním společným bydlením manželů, popř. dle bydliště alespoň jednoho z manželů. Pokud ani takto nelze místně příslušný soud určit je příslušný obecný soud žalovaného, tj. dle § 85 odst. 1 o.s.ř. soud, v jehož obvodu má fyzická osoba bydliště, a nemá-li bydliště, soud, v jehož obvodu se zdržuje. Pokud se žalovaný zdržuje v obvodech více soudů, je příslušný ten soud, v jehož obvodu bydlí s úmyslem se tam zdržovat trvale. Pokud ani takto nelze určit místně příslušný soud, je jím obecný soud žalobce.

¹⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Komentář k Zákoně o rodině*. 4. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.72 (§24b).

2.2. Řízení péče soudu o nezletilé

Řízení péče soudu o nezletilé je řízením nesporným. Je upraveno v § 176 o.s.ř. Toto ustanovení upravuje i jiné typy nesporného řízení, než řízení o svěřeni dítěte do péče jednomu z rodičů, např. řízení o styku rodičů, prarodičů a sourozenců s nezletilým dítětem, o omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti, o poručenství aj. Společné pro tyto druhy řízení je to, že jejich předmět navazuje na některá ustanovení zákona o rodině.¹⁸ Věcně příslušným soudem je v prvním stupni okresní soud (§9 odst.1 o.s.ř.). Místní příslušnost se řídí dle § 88 písm. c) bydlištěm nezletilého. Bydlištěm dítěte se rozumí místo, kde dítě skutečně žije bez ohledu na to, kde má trvalý pobyt.¹⁹ V řízení o svěřeni dítěte do péče jednomu z rodičů bude tedy rozhodovat okresní soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu své bydliště. Z toho tedy vyplývá, že v řízení o svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů může rozhodovat zcela jiný okresní soud než soud rozhodující o rozvodu manželství rodičů. Takováto situace má své výhody, ale zcela jistě i nevýhody: „Na jedné straně je tím do jisté míry zajištěna vyšší míra ochrany zájmu nezletilého, neboť opatrovnický soudce již mohl v minulosti o dítěti rozhodovat (např. podle § 50 ZoR), může již tedy mít z předchozí doby o dítěti a rodině více informací, na druhé straně se tím však samotné rozvodové řízení může výrazněji protáhnout.“²⁰

Rozhodnutí soudu o úpravě poměrů k nezletilým dětem je stěžejním pro řízení rozvodové. Z dikce §25 ZoR vyplývá, že soud nemůže manželství rozvést, dokud nenabude rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem právní moci. V případě, že rodiče podají návrh na rozvod manželství, ale nikoliv už návrh na úpravu poměrů k nezletilým dětem, tak z právní úpravy nesporného řízení vyplývá, že rozvodový soud může podat návrh na zahájení tohoto řízení.

Současně s rozhodnutím o svěřeni dítěte do péče jednomu z rodičů rozhodne soud i o výši výživného.

2.3. Rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem

O úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu může dojít dvojnásobem. V obou případech rozhoduje soud. Soud má v podstatě dvě možnosti: vydání

¹⁸ WINTEROVÁ, Alena, et al. *Civilní právo procesní*. 5.vydání Praha : Linde Praha, a.s., 2008. s. 410.

¹⁹ Toto pravidlo je zcela jistě výhodné, protože příslušný sociální výbor má o dítěti větší přehled, a dle potřeby může být rodina pod jeho dohledem.

²⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod-děti-výživné*. 1.vydání. Praha : C.H.Beck, 2000.s 25.

rozsudku o úpravě poměrů k nezletilým dětem a vydání rozsudku, kterým byla schválena dohoda rodičů o úpravě poměrů k nezletilým dětem.

V prvním případě upraví poměry sám soud, protože rodiče neuzavřeli mezi sebou dohodu. Z čl. 32 Listiny a z Úmluvy o právech dítěte vyplývá zvláštní ochrana nezletilého v řízení.²¹ Čl.3 Úmluvy stanoví, že předním hlediskem při veškerých postupech týkajících se dětí je zájem dětí. Z toho můžeme dovodit, že by soudce měl řízení vést především tím směrem, aby se rodiče na úpravě poměrů k nezletilým dětem dohodli a soud mohl tuto dohodu schválit rozsudkem. Je v zájmu dítěte, aby rodiče byli schopni se domluvit, protože v tomto případě je zde velká pravděpodobnost, že tato úprava poměrů bude po rozvodu rodiči dodržována a nebude docházet k nepříjemným situacím, kdy by rodiče rozsudek soudu nedodržovali.

Dle o.s.ř. může soud uložit účastníkům řízení ve věcech péče o nezletilé děti na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smířcím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii.

Ať již soud schvaluje dohodu rodičů o úpravě poměrů k dětem, nebo v dané věci rozhoduje sám, posuzuje kritéria dle §26 odst. 4 ZoR.

Pokud i přes veškerou snahu soudce nejsou rodiče schopni se dohodnout, je rozhodnutí na soudu. Při rozhodování soud zkoumá kritéria uvedená v §26 odst. 4 ZoR tak, aby byly zajištěny především zájmy dítěte. Rozsudek soudu o úpravě poměrů k nezletilým dětem i rozsudek o schválení dohody rodičů o úpravě poměrů k nezletilým dětem nabývá právní moci dle §159 o.s.ř., ale účinků nabývá až po právní moci rozsudku o rozvodu.²² Pokud by tedy soud vydal rozsudek o úpravě poměrů k nezletilým dětem nebo rozsudek o schválení dohody o úpravě poměrů k nezletilým dětem, který by nabyl právní moci, ovšem následně by došlo k zpětvzetí návrhu na rozvod manželství dle § 96 odst. 1 o.s.ř. a v jeho důsledku k zastavení řízení dle § 96 odst. 2 o.s.ř., nemůže tento rozsudek nabýt účinků.²³

2.4. Úprava poměrů k nezletilým dětem rodičů, kteří spolu nežijí

Rodiče, kteří spolu nežijí, mohou být:

- a) rodiče – manželé, kteří spolu nežijí, tzn., v jejich manželství došlo k odluce
- b) rodiče – nesezdaný pár, tj. druh a družka.

Problematika je vymezena v § 50 ZoR:

²¹ WINTEROVÁ, Alena, et al. *Civilní právo procesní*. 5.vydání Praha : Linde Praha, a.s., 2008. s. 412.

²² HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Komentář ke Zákoně o rodině*. 4. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s. 90 (§25).

²³ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod-děti-výživné*. 1.vydání. Praha : C.H.Beck, 2000.s 26.

Nežijí-li rodiče nezletilého dítěte spolu a nedohodnou-li se na úpravě výchovy a výživy dítěte, může soud i bez návrhu rozhodnout, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.

K situaci, kdy je třeba upravit poměry k nezletilým dětem, nedochází pouze v případě rozvodu rodičů. Poměry je nutné upravit i v případě, kdy rodiče – manželé chtějí manželé zůstat, ačkoliv spolu již nežijí. Důvody pro toto rodinné uspořádání mohou být např. ekonomické. Dále se toto ustanovení ZoR uplatní tehdy, kdy jsou rodiče – manželé v rozvodovém řízení, tj. k rozvodu manželství doposud nedošlo (nebyl vydán rozsudek o rozvodu manželství dle § 24 an. ZoR), avšak manželé již spolu nežijí a nejsou schopni se na výchově a výživě dohodnout mezi sebou, a je tedy třeba upravit poměry k nezletilým dětem pro dobu za trvání manželství. Poslední situací, kdy se tato úprava uplatní je v případě rodičů, kteří neuzavřeli manželství, jsou tedy druhem a družkou.

§ 50 odst. 1 ZoR tedy stanoví dvě podmínky pro vydání takového rozhodnutí:

- a) rodiče spolu nežijí,
- b) a rodiče nejsou schopni se dohodnout na výchově a výživě.

Tyto podmínky musí být splněny kumulativně. Odst. 2 § 50 ZoR poté stanoví, že se pro rozhodování v této věci použijí § 26 až § 28 ZoR, tedy soud musí při rozhodování o výchově a výživě nezletilého dítěte postupovat stejně jako v případě rozhodování o výchově a výživě nezletilého dítěte pro dobu po rozvodu.

Rozhodnutí soudu o výchově a výživě nezletilého dítěte pro dobu za trvání manželství má účinky pouze do okamžiku, než je manželství rodičů rozvedeno. Ze starší judikatury vyplývá, že po právní moci rozsudku o rozvodu manželství musí soud péče o nezletilé vydat nový rozsudek o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu.²⁴ Podle současné úpravy je však nutné, aby soud poměry k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu upravil před rozvodem manželství. Do právní moci rozsudku o úpravě poměrů k nezletilým dětem nemůže být manželství rodičů rozvedeno. V jednom soudním rozhodnutí mohou být upraveny poměry k nezletilým dětem jak pro dobu za trvání manželství tak pro dobu po rozvodu manželství. V tom případě zůstává rozsudek v platnosti. Úprava práv a povinností rodičů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu manželství (tj. dle § 26 ZoR) může být odlišná od úpravy poměrů k nezletilým dětem za trvání manželství (tj. dle § 50 ZoR), a to i tehdy pokud nedošlo k změně poměrů dle § 28 ZoR.²⁵

²⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 30.11.1967, sp.zn. 5 CZ 146/67

²⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 23.6.1966, sp.zn.Pl. 4/1967

Pokud bylo vydáno rozhodnutí dle § 50 ZoR a následně došlo k obnovení soužití rodičů, stává se toto rozhodnutí neúčinné. Musí však dojít k obnovení všech funkcí soužití rodičů ve vztahu k dítěti, tj. rodiče s nezletilými dětmi musí fungovat jako rodina. Nestačí tedy, pokud rodiče nezletilého pouze uzavřou manželství, ale nadále spolu například nebydlí, nebo se nepodílejí na výchově a výživě společnými silami.²⁶

²⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14.12.1979, sp.zn 1 CZ 134/79

3. Výchova

Zákon o rodině upravuje v § 26 odst. 2, že jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.

Ze znění tohoto ustanovení vyplývá, že v českém právním řádu rozlišujeme tři typy výchovy: výchovu společnou, střídavou, a v případě, kdy nejsou splněny podmínky stanovené tímto ustanovením, tedy jeden z rodičů není způsobilý dítě vychovávat nebo nejeví o výchovu zájem, nebo pokud to není v zájmu dítěte, tak je dítě svěřeno do výlučné výchovy jednomu z rodičů.

3.1. Výlučná výchova

Výlučná výchova dítěte znamená, že dítě žije ve společné domácnosti jen s jedním rodičem, který o dítě osobně pečuje a je to právě tento rodič, který rozhoduje o běžných, každodenních záležitostech dítěte, jako je např. co bude dítě jíst ke snídani, zda bude chodit do školní jídelny, co si obleče do školy, v kolik hodin půjde spát apod.

Svěření dítěte do výlučné výchovy jednomu z rodičů nemění nic na rodičovské zodpovědnosti druhého rodiče. Ta se nemění. Rodič, kterému nebylo dítě svěřeno do výchovy, má právo se s dítětem stýkat a má právo na informace o dítěti. § 26 odst. 4 ZoR stanoví, že dítě má právo na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi. Úmluva o právech dítěte²⁷ zaručuje právo dítěte na styk rodiči v čl. 9 odst. 1, kde se stanoví, že dítě nesmí být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady určí, že takové oddělení je v zájmu dítěte. Čl. 9 odst. 3 poté uznává právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte.

Na styku rodiče, kterému dítě nebylo svěřeno do výchovy, se mohou rodiče dohodnout tak, aby to vyhovovalo jejich konkrétní situaci. Tato dohoda nepodléhá schválení soudu (§27 odst. 1 ZoR). Nastává však i situace, kdy se rodiče nejsou schopni na styku druhého rodiče s dítětem domluvit, protože k nutnosti svěřit dítě do výchovy jednomu z rodičů nejčastěji dochází za situace, kdy se rodiče rozvádějí, a to sebou nese negativní emoce, které rodiče nejsou schopni odložit ani při rozhodování o tom, jak upraví své poměry k dítěti. Poté nastupuje soudce, aby rozhodl dle § 27 odst. 2, 3 ZoR o úpravě styku rodiče s dítětem. Vodítko, jak má soud v tomto případě postupovat, bylo naznačeno v nálezů Ústavního soudu ze dne 10.3.1998, sp.zn. I.ÚS 112/97: „Umožnění styku otce s nezletilým dítětem v přiměřené míře je odvislé od hodnocení

²⁷ Dále jen Úmluva

konkrétní situace soudem na základě posouzení důkazů a zjištěných skutečností.“ Domnívám se, že dané rozhodnutí je platné i v případě, kdy rodičem, kterému dítě není svěřeno do výchovy, je matka. Zákon tedy neposkytuje žádné striktně dané „tabulky“, které by vyměřily rozsah styku dítěte s druhým rodičem, vše záleží na posouzení konkrétní situace.

Pro soud je často těžké rozhodnout o svěřeni dítěte do výchovy jednomu z rodičů, a to v situacích, kdy vztahy mezi rodiči jsou vyhrocené a rodiče na sebe v řízení navzájem „hází špínu“, aby poškodili toho druhého rodiče. Tvrzené skutečnosti pak ne vždy musí být pravdou, naopak jsou často zkreslené osobními antipatiemi. Ústavní soud v této situaci judikoval, že „svěření dítěte do výlučné výchovy jednomu z rodičů nesmí být výrazem ústupku vzájemné rivalitě rodičů, která jen sleduje boj o dítě, případně nízké pohnutky jednoho z rodičů k trýznění druhého rodiče skrze vlastní dítě. Soudy mohou a mají využívat prostředků poskytnutých jim zákonem o rodině, kterými mohou postihovat toho z rodičů, který at' už záměrně, anebo z nedbalosti maří veřejný zájem na řádné výchově a rozvoji osobnosti dítěte.“²⁸

3.1.1. Otcové a výlučná výchova

I v současné době jsou děti častěji svěřovány do výchovy matce a nikoliv otci. Důvodem je především to, že otcové většinou o svěřeni dítěte do péče nežadají. Souvisí to se stále silným rozdělením rolí v rodinách, kdy se matka stará o děti a domácnost a otec vydělává peníze. Otcové často uvádějí, že matka se o dítě lépe postará, protože oni mají náročnou práci a péči o dítě by nezvládli. Přesto však přibývá případů, kdy i otcové žádají o svěřeni dítěte do výlučné péče, což lze přisuzovat většímu uvědomění si otců, jak podstatnou roli v životě dítěte hrají. Jako dalším důvodem pro tento vývoj se jeví celospolečenská situace, kdy se otcové mnohem víc než v minulosti zapojují do výchovy dětí již v době, kdy o ně pečují společně s matkou, a berou tak výchovu dětí velmi vážně, ale také tomu, že v současné moderní společnosti je více než jindy kladen důraz na citové vazby dítěte s rodičem, které jsou rozvíjeny již v době, kdy dítě žije s oběma rodiči. Logicky se pak otcové těchto citových vazeb a vlivu na výchovu nechtějí vzdát ani poté, co dojde k rozluce nebo k rozvodu mezi rodiči. Otcové také žádají o svěřeni dítěte do péče v situaci, kdy vedle nich stojí žena, která část povinností souvisejících s péčí o dítě převezme. Touto ženou může být matka otce (tj. babička dítěte), nebo nová partnerka.

Nelze však popřít, že žádost otce o výchovu dítěte může mít i méně prozaické důvody. Jak uvádí literatura²⁹, může být v některých případech pravým motivem otce při žádosti o svěřeni dítěte do výlučné péče „zajištění příznivějšího finančního vyrovnání, snaha vyhnout se vyživovací

²⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 23.2.2010, sp.zn.Ús 1206/09

²⁹ ČERNÁ, Petra. *Rozvod, otcové a děti*. 1.vydání. Praha:EUROLEX BOHEMIA, 2001, str. 26.

povinnosti, získání dětí jako nástroje k udržení manželky v manželství, získání dětí jako nástroje k častějšímu kontaktu s manželkou po rozvodu, získání dětí jako nástroje k potrestání manželky, získání dětí jako důkazu vlastní ceny žadatele, získání dětí jako prostředku ke zmírnění pocitů viny za rozvod, získání dětí jako prostředku proti osamělosti.³⁰

V současné době již není na místě činit rozdíly mezi matkou a otcem ve smyslu jejich způsobilosti vychovávat řádně dítě. „Psychické zdraví průměrného dítěte z výhradní péče otce bylo srovnatelné s průměrným dítětem z výhradní péče matky.“³¹ „Typický otec s výhradní péčí o děti si vede stejně dobře jako typická matka ve stejné roli.“³²

Přesto však devět z deseti dětí z rozvedených rodin žije s matkou.³³ Velmi důležité poznatky však plynou z výzkumů, zabývajících se souvislostí mezi pohlavím dítěte a rodiče.³⁴

3.2. Nové instituty společné a střídavé výchovy

Velká novela zákona o rodině č. 91/1998 Sb. zavedla do českého rodinného práva dva nové instituty – společnou a střídavou výchovu. Tyto instituty zákonodárce zavedl inspirován zahraniční úpravou, jak se však shodují mnozí odborníci na rodinné právo, neodpovídají tyto instituty v našem právním řádu institutům zahraničním.³⁵ Je vytýkáno především to, že pojem tzv. společné výchovy existuje de facto v našem právním řádu již od roku 1950, kdy vešel v účinnost Zákon o právu rodinném. Zákonodárce špatně vyložil pojem „joint custody“, který ve svém důsledku znamená, že oba rodiče mají po rozvodu právo rozhodovat o podstatných náležitostech dítěte bez ohledu na to, komu bylo dítě svěřeno do péče.

Dříve platný názor, že o společné nebo střídavé výchově soud nemůže rozhodnout a tato může být nařízena jen schválením dohody rodičů o společné nebo střídavé výchově, je dnes již překonán. K nařízení střídavé nebo společné výchovy může dojít, jen pokud je to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby. Zákon stanoví, že k tomu, aby dítě mohlo být svěřeno do společné nebo střídavé výchovy, musí rodiče splňovat dvě podmínky:

- a) oba rodiče jsou způsobilí dítě vychovávat,
- b) oba rodiče mají o výchovu dítěte zájem.

³⁰ WARSHAK, R.A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. 1.vydání. Praha: Portál, 1996, s.117.

³¹ Tamtéž.

³² Tamtéž, s.119.

³³ TEYBER, Edward. *Děti a rozvod. Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů*. 1.vydání. Praha: Návrat domů, 2007, s.128.

³⁴ K této problematice viz kapitola 5.2.7.

³⁵ KOTULKOVÁ, Jana. Rozvod manželství s nezletilými dětmi. *Právní rádce*, 2008, č.7, s. 19-22.

Tyto podmínky musí být splněny kumulativně.³⁶

Z judikatury Ústavního soudu poté vyplývá, že společná či střídavá výchova může být nařízena i bez souhlasu jednoho z rodičů. Jedná se o zcela zásadní náleží Ústavní soudu, který vymezuje, že „jestliže nesouhlas matky byl ve skutečnosti jedinou překážkou pro výrok o střídavé výchově nezletilé (jako znalce deklarované optimální variantě, zcela vyhovující zájmu dítěte), pak jej musí soud i bez návrhu podrobit zkoumání a učinit předmětem dokazování. Nesouhlas matky se střídavou péčí může být relevantní pouze tehdy, je-li vybudován na důvodech, jež jsou způsobilé intenzivním způsobem negativně zasahovat do zájmu dítěte. Soud nemusí takové dokazování provádět, je-li nesouhlas rodiče založen jen na zjevně iracionálním nebo nepřezkoumatelném důvodu. Jestliže půjde o tento iracionální či nepřezkoumatelný důvod, anebo bude v řízení prokázáno, že jde o nesouhlas spočívající na důvodu prokazatelně nemajícím negativní vliv na zájem dítěte, nemohou soudy na tomto nesouhlasu vystavět rozhodnutí, kterým návrhu na svěřeni dítěte do střídavé (společné) péče nevyhoví. Opačný postup je totiž v rozporu se základním právem druhého rodiče na spravedlivý proces dle čl. 36 Listiny a současně zásahem nejen do jeho základního práva vychovávat a pečovat o své dítě dle čl. 32 odst. 4 Listiny, ale i do základního práva dítěte na rodičovskou výchovu a péči dle téhož článku Listiny.“³⁷

3.2.1. Střídavá výchova

Střídavá výchova byla zavedena do českého rodinného práva až v roce 1998. Již před tímto datem však některé gramatické výklady § 50 ZoR připouštěly, aby se rodiče na výchově dítěte střídali. Znění tohoto ustanovení totiž říká, že soud rozhodne, komu bude dítě svěřeno do výchovy, nežijí-li rodiče spolu. Střídavá výchova tedy nebyla před účinností velké novely zákona o rodině vyloučena, nebyla pouze výslovně upravena.³⁸

Uspořádání rodinných vztahů formou střídavé výchovy znamená, že je dítě svěřeno v přesně vymezeném časovém období do výchovy jednoho rodiče, a v jiném, přesně vymezeném časovém období do výchovy druhého rodiče. Soud by měl při rozhodování o střídavé výchově brát na zřetel především následující aspekty:

- a) Školní docházka dítěte. Pokud dítě navštěvuje školu, je nezbytné, aby bydliště rodičů byla od sebe, resp. od školního zařízení vzdálena tak, aby dítě mohlo navštěvovat tutéž školu bez ohledu na to, u kterého rodiče se zrovna nachází. S tím souvisí i zachování kamarádů,

³⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Komentář ke Zákoně o rodině*. 4. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.94 (§26).

³⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 23.2.2010, sp.zn. III.ÚS 1206/09

³⁸ Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 18.3.1997, sp.zn. Nc 41/95.

mimoškolních aktivit apod. Střídání školy, zájmových kroužků či kamarádů by mohlo mít nepříznivý vliv na studium dítěte či na rozvoj jeho sociálních schopností.³⁹ Toto je třeba zachovat především u dětí předškolního a raného školního věku, kdy dochází k sociální adaptaci dítěte, dítě si zvyká na jiné lidi než na rodiče, učí se navazovat společenské vztahy a pohybovat se v nich. Zároveň však nelze argumentovat, že nástup dítěte do základní školy vylučuje střídavou výchovu. Jeden z rodičů může argumentovat tím, že nástupem dítěte do povinné školní docházky dochází k podstatné změně poměrů, což nepopírám. Tento rodič však na tomto argumentuje svou žádost o svěření dítěte do jeho výlučné výchovy, často z důvodů přípravy na vyučování. S tímto se však neztotožňuji. Je třeba, aby nejen při přípravě dítěte na vyučování mělo dítě styk s oběma rodiči, protože styk s ženským i mužským elementem obohacuje vzdělávání dítěte. Souhlasím s rozhodnutím Ústavního soudu, že „nástup dítěte do školy vyžaduje, aby se na jeho výchově výrazně podílel i vzdělaný otec – tedy mužský prvek – který je schopen napomáhat dítěti vhodnou formou i se školní prací a nezastupitelným způsobem se podílet na jeho postupně se vyvíjející životní orientaci.“⁴⁰ Ústavní soud také judikoval, že školní docházka jako taková nemůže být důvodem pro výrazné omezení styku otce s nezletilým dítětem, které je v péči matky.⁴¹ Ve výjimečných případech může být dítě svěřeno do střídavé výchovy rodičů i v případě, kdy bydliště rodičů jsou od sebe značně vzdálena, např. žije-li jeden z rodičů v cizině a kdy si tedy rodiče střídají dítě v delším časovém období a dítě navštěvuje dvě školy. Novela č. 472/2011 Sb. zákona č. 217/2008 Sb. školského zákona nově počítá s možností střídavé výchovy a střídavého navštěvování dvou základních škol. Úprava je obsažena v §38b ods. 4, který stanoví, že pokud žák, který byl rozhodnutím soudu svěřen do střídavé výchovy rodičů, plní povinnou školní docházku střídavě ve dvou základních školách, vydává mu vysvědčení základní škola, v které zahájil vzdělávání dříve, pokud k tomu nebyla dohodou rodičů nebo rozhodnutím soudu určena druhá škola. Při hodnocení výsledků vzdělávání žáka za pololetí školního roku zohlední škola, která bude vydávat vysvědčení, hodnocení výsledků vzdělávání žáka druhou školou. Ředitelé škol, v nichž se žák podle věty první vzdělává, mezi sebou dohodnou pravidla spolupráce škol při vzdělávání žáka. Rozhoduje-li ředitel ve věcech uvedených v § 165 odst. 2, vyžádá si před rozhodnutím vyjádření ředitele druhé školy. Rozhodování ve věcech podle § 41, přísluší pouze řediteli základní školy, která vydává žákovi vysvědčení.

³⁹ HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana. *Zákon o rodině a předpisy související*. 5.vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2002. Zákon o rodině, s. 51 (§26).

⁴⁰Nález Ústavního soudu ze dne 27.1.2005, sp.zn. I. Ús 48/04.

⁴¹ Nález Ústavního soudu ze dne 20.1.2005, sp.zn. II. Ús 363/03.

- b) Trvalé bydliště dítěte. Rodiče by se měli dohodnout, u kterého z nich bude mít dítě trvalé bydliště. Nelze měnit trvalé bydliště dítěte podle toho, který z rodičů má zrovna dítě ve výchově. Trvalé bydliště je také podstatné při mnoha úkonech, např. při žádosti o občanský průkaz, cestovní pas, žádosti o dávky státní sociální podpory apod.
- c) Rodiče jsou schopni a ochotni spolupracovat. Při svěřeni dítěte do střídavé výchovy je nezbytný styk rodičů a jejich dohoda ohledně běžných záležitostí dítěte. Rodiče se musí domluvit např. na tom, který z nich půjde na školní besídku, který z nich zaplatí mimoškolní aktivity a který školní výlet, stejně tak jako na tom, v kolik hodin bude dítě chodit spát, jak se bude stravovat apod. Domnívám se, že dítě by nemělo mít u každého rodiče zcela jiný režim. Samozřejmě že není možné dodržet režim zcela identický, ale podstatné rysy by měly být stejné. Neschopnost rodičů dohodnout se na jednotném výchovném postupu může být překážkou rozhodnutí soudu o střídavé výchově.⁴² Je proto nezbytné, aby rodiče byli schopni spolu komunikovat bez větších obtíží. Pokud by toho rodiče nebyli schopni, lze si jen těžko představit, jak by střídavá výchova byla realizována bez ohrožení zájmu dítěte. Stačí si představit situaci, kdy dítě onemocní. Je třeba, aby si rodiče navzájem sdělili co dítěti je, jaké léky má brát, jaká jiná omezení v jeho denním režimu jsou nezbytná. Pokud by rodiče spolu nemluvili a jen si dítě předali bez současného předání informací, tak to zcela jistě není v zájmu dítěte.
- d) Rodiče střídavou výchovu dítěte chtějí. Dohoda rodičů vyžaduje souhlas obou rodičů. Jak judikoval Ústavní soud „svěřeni dítěte do střídavé výchovy by nemělo být ústupkem jejich vzájemné rivalitě, ale vyjádřením kvalitního a pozitivního vztahu rodičů k dítěti. To předpokládá toleranci, vyspělost a dobrou vůli všech zúčastněných. Rozhodnutí o společné výchově by mělo vycházet z jejich společné vůle a dohody, schopnosti spolu komunikovat a spolupracovat a nezapojovat dítě do svých vzájemných problémů.“⁴³
- e) Rodiče jsou dohodnuti na podstatných záležitostech, týkajících se střídání péče, např. na tom, u koho bude mít dítě své věci, zda bude mít dítě u obou rodičů sadu oblečení, školních pomůcek apod. nebo zda bude se všemi věcmi přecházet od jednoho rodiče ke druhému, zda bude každý rodič prát dítěti oblečení, či zda to bude dělat jen jeden rodič apod.⁴⁴ Rodiče se také musí dohodnout na tom, kterého lékaře bude dítě navštěvovat, protože je zájmu dítěte, aby navštěvovalo jen jednoho dětského lékaře.⁴⁵

⁴² Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 13.4.2004, sp.zn. 9 Co 719/2003.

⁴³ Nález Ústavního soudu ze dne 27.1.2005, sp.zn. I. Ús 48/04.

⁴⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod-děti-výživné*. 1.vydání. Praha : C.H.Beck, 2000.s 29.

⁴⁵ PRŮCHOVÁ, Bohumila; NOVÁK, Tomáš. Lze prosadit střídavou výchovu proti vůli jednoho z rodičů?. *Právo a rodina*, 2003, č. 10, s. 9-11.

Pokud jsou splněny předpoklady pro svěřeni dítěte do střídavé výchovy a jedinou překážkou je nesouhlas jednoho z rodičů, je třeba posoudit, zda může být o střídavé výchově rozhodnuto i přes tento nesouhlas. Jde často o jev, který nazýváme vynucování střídavé péče. Z praxe soudů vyplývá, že častěji na střídavé výchově přes nesouhlas druhého rodiče trvají otcové. Jedná se zde o společenský jev, se kterým se setkáváme především v posledních letech. Názory na tento problém se liší. Někteří odborníci tvrdí, že nesouhlas jednoho z rodiče výslovně vyjádřený před soudem je v přímém rozporu se zájmem dítěte.⁴⁶

Klíč k řešení otázky, zda lze střídavou výchovu nařídit i přes nesouhlas druhého rodiče (matky) poskytl Ústavní soud, který v nálezu ze dne 23.2.2010, sp.zn. III.ÚS 1206/09 judikoval, že pokud jsou splněny podmínky pro nařízení střídavé (ale i společné) výchovy, a jedinou překážkou je nesouhlas jednoho z rodičů, musí se soud zaměřit na důvody tohoto nesouhlasu, především na to, zda tyto důvody proti střídavé (společné) výchově „intenzivním způsobem negativně zasahovaly do zájmu dítěte“. Soud tedy musí provést dokazování této skutečnosti. Pokud však důvody „proti“ jsou zjevně iracionální a nepřezkoumatelné, soud dokazování provést nemusí. Soud nemůže rozhodnout tak, že nevyhoví návrhu na svěřeni dítěte do střídavé (společné) výchovy, pokud je prokázáno, že důvody rodiče, který se střídavou (společnou) výchovou nesouhlasí, jsou iracionální, nepřezkoumatelné nebo nemají prokazatelně negativní vliv na zájem dítěte. Ústavní soud zde argumentuje čl. 36 Listiny, který zaručuje rodiči právo na spravedlivý proces a čl. 32 ods. 4 Listiny zaručující právo rodiče pečovat o své dítě.

Zákon neupravuje časové období, na které by dítě mělo být vždy ve výchově jednoho z rodičů. Tento časový interval by se měl odvíjet především od věku dítěte, vztahu ke každému z rodičů a konkrétní situace dané rodiny. Tímto časovým intervalem může být týden, čtrnáct dní, měsíc, ale třeba i půl roku. Domnívám se však, že by rozhodně toto období nemělo být kratší než jeden týden, aby byla zachována kontinuita dítě v jeho školní docházce, aby dítě nebylo v průběhu školního týdne rozptylováno stěhováním k druhému rodiči. Dále se také domnívám, že by časový interval neměl být delší než jeden měsíc, protože při delších časových intervalech dítě ztrácí blízký kontakt s druhým rodičem, u kterého zrovna není v péči, a následné střídání péče např. po půl roce pro něj může být traumatizující, protože již s tímto druhým rodičem nemá tak blízký vztah a u původního rodiče si již „zvykl“.

⁴⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana; NOVÁK, Tomáš. Reálně o společné či střídavé porozvodové výchově. *Bulletin advokacie*. 1999, roč. 29, č. 3, s. 30-34.

3.2.2. Společná výchova

Pojetí společné výchovy dítěte v současném ZoR de facto znamená, že soud nevydá konkrétní rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilému dítěti.⁴⁷ Jedná o situaci, kdy poměry k nezletilému dítěti nejsou soudem upraveny, tedy vztahy mezi rodiči a dětmi se nijak nemění. Neznamená to však, že by v praxi soud nevydal žádné rozhodnutí. Soud o společné výchově vždy rozhoduje. Společná výchova je výhodná v případech, kdy rozvedení manželé stále žijí (např. z ekonomických důvodů) v jednom bytě. Tuto situaci však musíme aplikovat i na případy, kdy rodiče byli druhem a družkou, ale již spolu nežijí v partnerském slova smyslu. Rodiči však zůstávají stále, a pokud stále sdílí společný byt, musíme toto aplikovat i na jejich životní situaci. V této situaci je možno rozhodnout o společné výchově však pouze tehdy, pokud jsou rodiče schopni se na výchově dítěte dohodnout. Jde tedy o situaci, kdy se manželé rozvedou, či druh a družka rozejdou, zůstávají však v stejném bytě a jejich vzájemný vztah jim umožňuje vykonávat jejich rodičovská práva a povinnosti bez problémů.

Otázkou toho, zda je tedy vztah manželů rozvrácen natolik, že bylo jejich manželství rozvedeno, se nebudu v práci zabývat.

Domnívám se, že k tomu, aby soud rozhodl o společné výchově, musí existovat souhlas obou rodičů, jinak by šlo o rozpor se zájmy dítěte. V praxi tak tomu však není, a soudy rozhodují o společné výchově i navzdory nesouhlasu jednoho z rodičů.⁴⁸ Rozhodnutí o společné výchově je praktické zejména u dítěte staršího věku, které např. v pracovní týden pobývá na internátě či na koleji mimo bydliště svých rodičů, a domů dojíždí pouze na víkendy, popř. několikrát do měsíce. Domnívám se, že u takového, de facto již „dospělého dítěte“, není nutné rozhodovat autoritativně o péči výlučné či střídavé, protože je dítě již natolik vyspělé, že je schopno samo určit, u kterého rodiče a kdy bude přebývat, tzn. bude v jeho péči.

Pokud soud rozhodne o společné výchově, měl by rozhodnout i o výši výživného.⁴⁹ Domnívám se, že by o výši výživného však neměl soud rozhodovat autoritativně. Dle mého názoru by mělo být o společné výchově rozhodnuto schválením dohody rodičů, a proto by se rodiče měli dohodnout i na výši výživného, které by pak měl soud schválit. Odlišný názor však nastiňují JUDr. Milan Holub a JUDr. Hana Nová, dle kterých „s pojmem společné výchovy se

⁴⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Komentář ke Zákoně o rodině*. 4. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.95 (§26).

⁴⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 23.2.2010, sp.zn. III.ÚS 1206/09

⁴⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod-děti-výživné*.1.vydání. Praha : C.H.Beck, 2000, s 28.

stanovení výživného vylučuje, neboť právě ve společné výchově je zahrnuta i společná úhrada materiálních potřeb dítěte.⁵⁰

Na institutu společné výchovy můžeme ilustrovat nesprávnost posouzení tohoto zahraničního institutu českým zákonodárcem. Tak například v německé či rakouské právní úpravě znamená společná výchova situaci, kdy jsou poměry dítěte upraveny, tzn. dítě je svěřeno do výchovy jednomu z rodičů, a tato společná péče pouze zajišťuje právo obou rodičů rozhodovat o významných záležitostech týkajících se dítěte.⁵¹ Jde tedy spíše o úpravu, kterou známe pod pojmem rodičovské zodpovědnosti, která je v našem právním řádu zcela automaticky ponechána i druhému rodiči, kterému dítě nebylo svěřeno do výchovy.

⁵⁰ HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana, HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině a předpisy souvisejí.* 5.vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2002. Zákon o rodině, s. 51 (§26).

⁵¹KOTULKOVÁ, Jana. Rozvod manželství s nezletilými dětmi. *Právní rádce.* 2008, č. 7, s. 19-22.

4. Změna poměrů

V řízení o schválení dohody o úpravě poměrů k nezletilým dětem nebo v řízení o vydání rozsudku o úpravě poměrů k nezletilým dětem se postupuje dle občanského soudního řádu. Ten stanoví, že „pro rozsudek je rozhodující stav v době jeho vyhlášení.“⁵² Takto schválená dohoda nebo vydaný rozsudek však upravuje práva a povinnosti mezi rodiči a dětmi navzájem na velmi dlouhou dobu. Není tedy vyloučené, že se situace změní natolik, že rozhodnutí již nebude faktickému stavu odpovídat. Bylo by zcela proti zájmům dítěte, kdyby zákon neumožňoval změnit výchovné uspořádání, pokud se poměry změní. Změnu poměrů definuje zákon o rodině v § 28 tak, že „změní-li se poměry, může soud změnit i bez návrhu rozhodnutí nebo dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností“. O této změně rozhoduje obecný soud dítěte dle § 88 písm. c) o.s.ř., tedy soud, v jehož obvodu má dítě na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popř. na základě jiných rozhodujících skutečností své bydliště. Změna poměrů dítěte pak bude provedena od právní moci tohoto nového rozhodnutí.

Nemůže však jít o změnu jakoukoliv, ale o změnu podstatnou, nebo-li o změnu poměrů závažnějšího rázu. Jak judikoval Ústavní soud, „změna poměrů závažnějšího rázu je důsledkem výraznější změny v těch skutečnostech, které tvořily skutkový podklad rozhodnutí soudu o výchově a výživě nezletilého dítěte, popřípadě rozhodnutí soudu o schválení dohody rodičů o výchově a výživě nezletilého dítěte.“⁵³ Při rozhodování soudu o změně poměrů, nebo také jak se někdy v literatuře používá, o změně výchovného prostředí⁵⁴ soud posuzuje především změnu poměrů na straně dítěte nebo změnu poměrů na straně rodiče, v jehož péči se dítě nachází. Jak naznačuje literatura, změna poměrů na straně rodiče, který dítě nemá ve své péči, není změnou natolik závažnou, aby odůvodňovala vydání nového rozhodnutí.⁵⁵ Lze si například představit situaci, kdy je dítě svěřeno do výchovy otce z důvodu nedostatku výchovných schopností matky, nebo z důvodu absence uspokojivých životních poměrů matky. Následná změna těchto okolností u matky, kterými se matka opět stane stejně způsobila k výchově dítěte, zřejmě nebude dostatečným podkladem pro nové rozhodnutí o výchově dítěte, protože hlavním cílem soudu je chránit zájmy dítěte, mezi které jistě patří i požadavek stálosti výchovného prostředí.

V řízení o změně výchovného prostředí soud posuzuje, zda se změna nepodepíše negativním způsobem na dalším vývoji dítěte, zda by nepřivodila citový otřes. K zodpovězení

⁵² §154 ods. 1 Občanského soudního řádu

⁵³ Usnesení Ústavní soudu ze dne 23.6.1966, sp.zn. Pls 4/1967.

⁵⁴ HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana, HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině a předpisy související*. 7.vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2005. Zákon o rodině, s. 66 (§26).

⁵⁵ Tamtéž.

této otázky si soudy často berou na pomoc znalce z oboru psychologie či pedopsychologie.⁵⁶ Nabízí se otázka, že je dítě ovlivněno tím rodičem, u kterého do řízení o změně poměrů žilo, a že tudíž takový posudek nebude nestranný, co se odpovědí dítěte na otázky znalce týče. Nelze však dítě svěřit do výchovy druhého rodiče na určitý ohraničený časový okamžik za účelem odborného posouzení vlivu výchovného prostředí u tohoto rodiče.⁵⁷

Pokud je dítě schopno vytvořit si s ohledem na stupeň svého vývoje svůj vlastní názor, je třeba přihlídnout i k jeho stanovisku. Při rozhodování o změně výchovy musí soud postupovat citlivě a zvažovat důvody pro změnu výchovy dítěte, aby byla dodržena zásada stálosti výchovného prostředí. Bylo judikováno, že změna rozhodnutí o výchově nezletilého dítěte, popř. soudem schválené dohody rodičů o výchově nezletilého dítěte je možná pouze tehdy, jestliže jiné okolnosti převažují nad požadavkem stálosti výchovného prostředí. Jedná se o situace, kdy daná úprava poměrů již nezajišťuje nejpriznivější podmínky pro zdárný vývoj dítěte.⁵⁸

V řízení o změně poměrů k nezletilým dětem se uplatňuje všeobecně přijímaná zásada, že „při posuzování vhodnosti změny výchovy dítěte nejsou a nemohou být rozhodující jen zlepšené hospodářské poměry jednoho z rodičů.“⁵⁹ Myslím si však, že by hospodářské poměry rodičů neměly být zcela mimo okruh posuzovaných kritérií pro svěřeni dítěte do péče jednomu z rodičů. Soud vždy musí vyvažovat zájem dítěte tkvící v citovém zázemí, se zájmem dítěte spočívající v zázemí materiálním. Z ekonomického hlediska je třeba posuzovat nejen to, jaké věci může ten který rodič dítěti pořídit, ale i otázku bydlení. Jen těžko si lze představit situaci, kdy by soud svěřil dítě do výchovy například matky, ke které by dítě mělo blízký a důvěrný citový vztah, ale matka by nebyla schopna z důvodu nedostatku finančních prostředků zajistit dítěti bydlení. V tomto případě by dle mého názoru měl soud k ekonomickým rozdílům mezi rodiči přihlídnout.

Zákon o rodině neupravuje, a to ani demonstrativně, situace, které by odůvodňovaly změnu výchovného prostředí. V § 27 odst. 2 se však setkáváme se zákonem upravenou situací, kdy zákon výslovně vyžaduje nové rozhodnutí o poměrech dítěte. Věta druhá tohoto ustanovení praví: Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu poměrů, vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí.

Pokud tedy soud vydá rozhodnutí o úpravě styku dítěte s druhým rodičem, je na rodičích, aby ji po právní moci rozhodnutí realizovali. Ať už se jedná o situaci úpravy styku s dítětem po rozvodu, nebo úpravy styku mezi rodiči nesezdanými, kteří již spolu nežijí, nesou tyto životní

⁵⁶ HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana, HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině a předpisy související*. 7.vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2005. Zákon o rodině, s. 66 (§26).

⁵⁷ Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 24.4.1969, sp.zn. 5 Co 134/69

⁵⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27.4.1967, sp.zn. 5 Cz 6/67

⁵⁹ HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana, HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině a předpisy související*. 7.vydání. Praha : Linde Praha, a.s., 2005. Zákon o rodině, s. 67 (§28).

situace velmi často negativní emoce. Může tedy nastat situace, kdy se některý z rodičů s rozhodnutím soudu vnitřně nesmíří, rozhodnutí mu připadá nespravedlivé a rozhodne se toto rozhodnutí ignorovat. V praxi mohou nastat dva případy.

První situace nastává, pokud rodič, kterému dítě nebylo svěřeno do péče, s rozsahem upraveného styku nesouhlasí, a dítě vrací druhému rodiči opožděně.

Druhá je situace, kdy rodič, který má dítě ve své péči nesouhlasí s rozsahem styku s druhým rodičem a odmítá dítě druhému rodiči „předat“. Druhý rodič se tedy s dítětem stýká ve zmenšené míře oproti styku nařízenému.

Pro tyto případy zakotvil zákonodárce v ZoR právě onu již výše zmíněnou větu, že bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu poměrů, vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí. Je třeba zdůraznit dvě podmínky:

- a) opakované bránění ve styku,
- b) bezdůvodné bránění ve styku.

Dle ustáleného právního výkladu pojmu „opakovaně“ musí dojít k bránění ve styku alespoň třikrát.⁶⁰

Výklad pojmu bezdůvodné bránění ve styku je složitější. Domnívám se, že půjde o situace, kdy je zcela zřejmé, že rodič mající dítě v péči jej bez objektivních příčin nepředá druhému rodiči v době, kdy má tento rodič povolený styk s dítětem. Může se jednat o situace, kdy např. se rodiče předem dohodli, že si dítě předají na určitém místě a v určitou dobu, ale rodič s dítětem nedorazí.

Rodič, kterému bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy, odpovídá za škodu vzniklou druhému z rodičů v důsledku zmaření styku s dítětem i tehdy, když tohoto rodiče včas neinformoval o objektivní překážce (např. onemocnění dítěte) bránící uskutečnění styku s nezletilcem ve stanovenou dobu.⁶¹ Nelze však považovat za bránění ve styku, pokud např. matka odmítne dát otcí dítě, které je nemocné a uskutečnění styku s otcem by mohlo zdravotní stav dítěte zhoršit. V tomto případě by si rodiče měli dohodnout náhradní termín uskutečnění styku s druhým rodičem.

Z dikce zákona vyplývá, že pokud rodič opakovaně a bezdůvodně brání druhému rodiči ve styku s dítětem, měl by soud automaticky rozhodnout o nové úpravě poměrů k dítěti. Soud ovšem i zde musí brát v úvahu kritéria vymezená v § 26 odst. 4 ZoR. Souhlasím s názorem

⁶⁰ Např. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod-děti-výživné*. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2000, s 42. nebo HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno : Doplněk, 2006. 398s.

⁶¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 22.12.1987, sp.zn.1 Cz 63/87

odborné literatury⁶², že by bezmyšlenkovitou aplikací tohoto ustanovení mohlo docházet k neustálému střídání dítěte mezi rodiči, kteří by si navzájem bránili ve styku s dítětem. Výchovné prostředí nezletilého dítěte by mělo být především stabilní a přihlížet k jeho citové orientaci.

⁶² HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi : Rozvod-děti-vyživné*. 1.vydání. Praha : C.H.Beck, 2000, s 42.

5. Kritéria pro rozhodování o výchově nezletilého dítěte

Úmluva o právech dítěte stanoví, že výchova dítěte má směřovat k:

- a) rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností v co nejširším objemu,
- b) výchově zaměřené na posilování úcty k lidským právům a základním svobodám,
- c) výchově zaměřené na posilování úcty k rodičům dítěte, ke své vlastní kultuře, jazyku a hodnotám, k národním hodnotám země trvalého pobytu, jakož i země původu, a k jiným civilizacím,
- d) přípravě dítěte na zodpovědný život ve svobodné společnosti v duchu porozumění, míru, snášenlivosti, rovnosti pohlaví a přátelství mezi všemi národy, etnickými, národnostními a náboženskými skupinami a osobami domorodého původu,
- e) výchově zaměřené na posilování úcty k přírodnímu prostředí.

Kritéria pro rozhodování o výchově nezletilého dítěte, tj. kritéria pro svěření dítěte do péče jednomu (či oběma) rodičům jsou upravena v §26 odst. 4 ZoR. Tato kritéria byla zákonem zakotvena až přijetím zákona č. 91/1998 Sb. Některá z těchto kritérií byla samozřejmě ještě před účinností tohoto zákona soudy obecně přijímána a aplikována, jak vyplývá z judikatury. Některá kritéria, zavedená zákonem, však před účinností zákona známa nebyla. Díkce tohoto ustanovení hovoří o „svěření dítěte do výchovy rodičů“. Přesto je třeba dovést z díkce ustanovení §26 ods.3 ZoR, že tato kritéria budou aplikována především v případech, kdy soud bude rozhodovat o svěření dítěte do péče jen jednoho z rodičů. Pokud bude otázkou svěření dítěte do výchovy společné a střídavé, je rozhodujícím kritériem především způsobilost obou rodičů nezletilé dítě vychovávat.⁶³

5.1. Výchova a rodičovská zodpovědnost

Kritéria vymezená v §26 odst. 4 ZoR tedy upravují kritéria pro svěření dítěte do výchovy. Pojem „výchova“ zde musíme rozlišovat od pojmu „rodičovská zodpovědnost“. §31 odst. 1 ZoR vymezuje pojem rodičovská zodpovědnost následovně:

Rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností

⁶³ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Komentář ke Zákoně o rodině*. 4. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.97 (§26).

- a) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj,
- b) při zastupování dítěte,
- c) při správě jeho jmění.

Ze znění písm. a) můžeme vyvodit, že pojem rodičovská zodpovědnost je širší než pojem výchova, a vedle výchovy dítěte zahrnuje i další práva či povinnosti rodiče. Výchova dítěte je tedy součástí rodičovské zodpovědnosti. Výchovou tedy rozumíme osobní péči rodiče o dítě, o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Pojem „výchova“ zmiňuje taktéž odst. 5 zmiňovaného ustanovení, kde stojí, že soud vždy vezme v úvahu, kdo doposud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.

Je třeba mít také na paměti, že v době, kdy dítě žije s oběma rodiči ve fungující rodině, jsou oba rodiče bez dalšího nositeli jak rodičovské zodpovědnosti, tak jsou oba zodpovědní za řádnou výchovu dítěte. Pokud však nastane situace, kdy je třeba svěřit dítě do péče jen jednomu z rodičů, tj. při rozvodu manželství nebo odluce rodičů, neznamená samotné svěření dítěte do péče jednomu z rodičů ztrátu rodičovské zodpovědnosti druhého rodiče. Samotným rozvodem manželství nebo odlukou rodičů se rodičovská zodpovědnost nemění. Rodičovská odpovědnost náleží oběma rodičům (§34 odst. 1 ZoR).

Nový ObčZ stanoví zásadu, že rodiče vykonávají svoji rodičovskou zodpovědnost v souladu se zájmy dítěte a zároveň velmi důležité pravidlo, že zbavení rodičovské zodpovědnosti nemá vliv na vyživovací povinnost rodiče. Nová úprava vymezuje pojem rodičovské odpovědnosti a práv a povinností z ní vyplývajících velmi podrobně.

5.2. Kritéria pro svěření dítěte do výchovy

Základním kritériem pro svěření dítěte do péče jednomu z rodičů je, že rodič je nositelem rodičovské zodpovědnosti, je výchovně způsobilý a má o výchovu dítěte zájem.⁶⁴

Kritéria vymezuje §26 odst. 4 ZoR. Při rozhodování o svěření dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na:

- a) osobnost dítěte,
- b) vlohy, schopnosti a vývojové možnosti dítěte,
- c) životní poměry rodičů,
- d) právo dítěte na péči obou rodičů,

⁶⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. 1.vydání. Brno:Masarykova univerzita, 2009. s.79.

- e) udržování pravidelného osobního styku s rodiči,
- f) právo druhého rodiče, jemuž dítě nebude svěřeno do péče, na pravidelnou informaci o dítěti,
- g) citovou orientaci a zázemí dítěte,
- h) výchovné schopnosti a odpovědnosti dítěte,
- i) stabilitě budoucího výchovného prostředí,
- j) schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem,
- k) citové vazby dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné,
- l) hmotné zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů.

Odborná literatura taktéž doporučuje přihlídnout k tomu, kdy jeden z rodičů se dopouštěl domácího násilí, zvláště pak v případech, kdy dítě bylo svědkem takového jednání jednoho z rodičů.⁶⁵

5.3. Zájem dítěte

Povinnost sledovat především zájem dítěte vychází z Úmluvy o právech dítěte, kterou Česká republika podepsala dne 30.9.1990 v New Yorku.

Čl. 3 Úmluvy stanoví, že „zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho. Význam čl.3 Úmluvy byl zdůrazněn také v rozhodovací praxi Ústavního soudu⁶⁶, který vyslovil myšlenku, že „zájem dítěte jako přední hledisko při jakékoliv činnosti týkající se dětí ve svém čl.3 reflektuje totiž skutečnost, že jakkoliv lze považovat za přirozené a žádoucí, aby dítě bylo vychováváno svými rodiči, nelze odhlédnout od toho, že i dítě samo je bytostí jedinečnou, nadanou nezadatelnými, nezczitelnými, nepromlčitelnými a nezrušitelnými základními právy a svobodami, tedy bytostí, které by se mělo dostat při jejím vývinu toho nejlepšího, totiž toho, aby výše uvedené atributy nezůstaly prázdnými slovy.“

V zájmu dítěte vždy je „aby se rodiče dohodli, a to nejen na formě výchovy, ale i na způsobu její realizace, předávání dítěte, kontaktu apod.“⁶⁷

Zájem dítěte má být posuzován v souladu se zájmem společnosti.⁶⁸

⁶⁵ KORNEL, Martin. Kritéria pro rozhodování o výchově nezletilého dítěte. *Právní fórum*, 2009, č.7, s. 281.

⁶⁶ Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 19.4.2001 sp.zn. IV. ÚS 695/2000.

⁶⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. 1.vydání. Brno:Masarykova univerzita, 2009. s.80.

5.4. Osobnost dítěte, vlohy, schopnosti a vývojové možnosti dítěte

Při svěřování dítěte do péče jednomu z rodičů by měl soud přihlídnout i k tomu, zda má dítě podobné zaměření jako jeden z rodičů, zda jej zajímají stejné věci jako jednoho z rodičů, zda má s některým z nich stejné zájmy. Takový rodič může lépe přispět k rozvoji schopností dítěte tím, že jej bude motivovat a vzdělávat v dané oblasti nenásilnou formou.

5.5. Životní poměry rodičů

Zjištění, v jakých životních poměrech jednotliví rodiče žijí, je nezbytné pro rozhodnutí soudu o tom, u kterého z rodičů budou lépe zajištěny potřeby a výchova dítěte. Rodič pohybující se v prostředí nevhodném pro děti, jistě nebude schopen izolovat toto nevhodné prostředí na dobu s dítětem a na dobu, kdy s dítětem nebude. Za takové životní poměry rodičů, které jsou dle mého názoru neslučitelné s řádnou výchovou dítěte, patří například výkon nevhodného povolání („nejstaršího řemesla“, prodej drog), kde výkon povolání bezesporu zasahuje i do soukromého života rodiče, dále závislost na návykové látce, apod.

5.6. Právo na péči obou rodičů a udržování osobního styku

Právo dítěte na péči obou rodičů a udržování osobního styku je zakotveno v čl. 18 Úmluvy o právech dítěte. Právo na styk s dítětem je pak konkretizováno v §27 ZoR.

Nový Občanský zákoník věnuje styku dítěte s rodičem, se kterým dítě nežije, velkou pozornost.⁶⁹

5.7. Právo na informace o dítěti

Rodič, kterému dítě nebylo svěřeno do výchovy, má právo na pravidelnou informaci o dítěti. Jedná se o informaci o zdravotním stavu, školních výsledcích, mimoškolních aktivitách.⁷⁰ Právu rodiče, kterému dítě nebylo svěřeno do výchovy, na pravidelné informace o dítěti, odpovídá korelativní povinnost druhého rodiče tuto informaci poskytnout.

Zákon nevymezuje, co lze považovat za *pravidelnou* informaci o dítěti. Domnívám se, že tím zákonodárce mířil především na sdělování informací při výkonu práva na styk s dítětem.

⁶⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 4.1.1966, sp.zn. 5 CZ 37/65

⁶⁹ Blíže viz kapitola 8.

⁷⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Komentář k Zákoně o rodině*. 4. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.94 (§26).

V praxi si tuto situaci lze představit tak, že matka otci při převzetí dítěte na společný víkend sdělí, jaké dítě obdrželo ten týden ve škole známky, jaké úkoly je s ním potřeba vypracovat, jaké zdravotní problémy se u něj objevily.

Zákon také nestanoví, jakým způsobem má být tato povinnost splněna. Soud tak může rozhodnout, že rodič má povinnost poskytnout informaci o dítěti ústně při styku dítěte s druhým rodičem, ale také, jak naznačuje literatura, může být pečujícímu rodiči uložena povinnost poskytnout informaci písemně, a to ve stanovených intervalech, např. měsíčně, čtvrtletně, ročně. Z judikatury Nejvyššího soudu vyplývá, že toto rozhodnutí nemůže být vykonáno dle §272 an. o.s.ř., ale možný způsob výkonu rozhodnutí by bylo ukládání pokut dle §72 ods. 2 exekučního řádu.⁷¹ Informace o dítěti může být rodiči sdělena rodičem, který má dítě ve výchově, nebo dítětem samotným.

Nový Občanský zákoník stanoví povinnost rodičů sdělit si vzájemně vše podstatné, co se týká dítěte a jeho zájmů.⁷²

5.8. Citová orientace a zázemí dítěte

O citové orientaci dítěte a jeho zázemí je blíže pojednáno v následující kapitole.

5.9. Výchovné schopnosti a odpovědnost rodiče

Výchovné schopnosti jsou jedním z kritérií, které soud bere v úvahu při rozhodování o svěřeni dítěte do péče jednomu z rodičů. V situaci, kdy je dítě svěřováno do výchovy jen jednomu z rodičů je nutné si uvědomit, že tato situace má negativní dopad na dítě. Odtržení dítěte od jednoho z rodičů je pro dítě stresující a vyvolává náročné situace, které je třeba řešit. Proto by dítě při rozvodu nebo odluce rodičů mělo být svěřeno do výchovy toho rodiče, který bude lépe tuto těžkou životní situaci zvládat a bude dítěti nápomocen při vyrovnávání se s tímto novým životním uspořádáním.

Ačkoliv zákon vymezuje kvalitu výchovných schopností dítěte jako jedno z kritérií pro svěřeni dítěte do péče, neposkytuje již bližší vodítka pro to, jak tyto výchovné schopnosti posuzovat. Přesto tato vodítka existují. Byla vytvořena dlouhodobou prací skupiny vedené psychologem PhDr. Eduardem Bakalářem, CSc.⁷³ Jak naznačuje sám Bakalář, prošla tato vodítka

⁷¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30.6.2010, sp.zn. 20 Cdo 1064/2008

⁷² §890 nového ObčZ

⁷³ PhDr. Bakalář (31.10.1934 – 18.2.2010) byl významným psychologem, který se zabýval vlivem rozvodu nebo odluky rodičů na dítě, působil jako soudní znalec.

dlouhodobým vývojem, což je zcela samozřejmé, když vezmeme v úvahu, že poprvé byla otištěna již v roce 1989.⁷⁴ Od té doby se kritéria mění s tím, jak se mění naše společnost. Díky výzkumu této pracovní skupiny je každé kritérium pro posuzování výchovných kvalit rodiče přesně pojmenováno, vymezeno a komentováno. Kritéria byla také seřazena podle jejich důležitosti. Dle PhDr. Bakaláře tedy výchovné schopnosti rodiče posuzuje dle těchto kritérií:

1. osobnost rodiče
2. vztah rodiče k dítěti
3. charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů
4. respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem
5. vztah dítěte k rodiči
6. vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, identity
7. úroveň vzdělání a inteligence rodiče
8. šíře rodinného zázemí
9. kontinuita prostředí pro dítě
10. socioekonomický statut⁷⁵

Někteří autoři ke kritériím přidávají i biologické důvody.

5.9.1. Osobnost rodiče

Toto kritérium je dle mého názoru tím nejdůležitějším. Je tomu tak proto, že osobnost rodiče ovlivňuje všechna další kritéria. Záleží na osobnosti rodiče, jaký bude mít vztah k dítěti, nebo naopak jaký bude mít vztah dítě k rodiči, osobnost rodiče určuje také jeho morální hodnoty a v neposlední řadě je osobnost rodiče také určující pro to, zda bude rodič pozitivně přistupovat ke styku dítěte s druhým rodičem. Osobnost rodiče má však dle mého názoru dopad i na další kritéria, jakkoliv by se mohlo zdát, že s osobností rodiče nesouvisí. Vždyť i na osobnosti člověka závisí, jaké bude mít rodič vzdělání, povolání, v jaké společnosti lidí se bude pohybovat, tzn. jaký bude mít socioekonomický status.

Dítě má být vychováváno tím rodičem, jehož osobnost je zdravá, vyrovnaná, nezávislá, odpovědná. Z literatury⁷⁶ vyplývá, že tato osobnost rodiče zahrnuje pojmy typu citová zralost,

⁷⁴ BAKALÁŘ, Eduard. Kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů. *Rodinné právo*, 1999, č.10, s.1.

⁷⁵ Tamtéž, s. 1-9.

⁷⁶ Tamtéž.

NOVÁK, Tomáš. Existují kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů? *Právo a rodina*, 2005, č.9, s.1-2.

psychosociální zralost, produktivní orientace. Jak ale někteří naznačují⁷⁷, jedná se o pojmy těžko definovatelné. Bývá tedy velmi obtížné určit, který z rodičů má „lepší“ osobnost, protože jen málokdy se stane, že by jeden rodič byl výlučně „správný“ a druhý výlučně „špatný“. Každý člověk má pozitivní i negativní osobnostní rysy. Úkolem znalce je potom určit, který rodič má více těch pozitivních, což může být těžko, pokud vůbec, určitelné. Mezi základní osobnostní rysy, které by měl mít rodič, jemuž je dítě svěřováno do výchovy, můžeme zařadit: slušnost, reálný pohled na svět, svou osobu, ale i osobu dítěte, nadhled nad běžnými starostmi, schopnost sebereflexe.

Vyšetření osobnosti rodiče se provádí znalcem z oboru psychologie, nejčastěji ambulantně na pracovišti znalce.⁷⁸

5.9.2. Vztah rodiče k dítěti

Vztah rodiče k dítěti zahrnuje citové vazby rodiče na dítě. Rodič, kterému je dítě svěřeno do výchovy, musí mít k dítěti kladný citový vztah, musí ho milovat a tuto lásku mu také projevovat. Bohužel se lze setkat s případy tzv. deficitní lásky, tj. lásky, která dítěti spíše škodí, než aby byla v jeho prospěch. Je úkolem znalce, aby tyto dva „druhy“ lásky rodiče k dítěti rozpoznal. Deficitní lásku můžeme vymezit jako lásku přehnanou, mířící spíše na uspokojení vnitřních potřeb samotného rodiče, než na zajištění zájmu dítěte. Jedná se často o situace, kdy si rodič kompenzuje vlastní nedostatky na svých dětech, a to přehnanou péčí, vytvářením závislosti dítěte na rodiči či realizací mocenských sil nad dítětem. Problémem, který tyto tendence rodiče nesou, je především nesamostatný citový vývoj dítěte. Dítě je na rodiči přehnaně závislé, je oproti svým „zdravým“ vrstevníkům nesamostatné, neschopné samo, bez pomoci rodiče, učinit rozhodnutí. Dítě si neuvědomuje zodpovědnost za svůj vlastní život, vše v jeho životě totiž řídí rodič. Tento stav pak často přetrvává až do dospělosti a může vyústit např. v problémy s navazováním partnerských vztahů, problémy v zaměstnání apod. Po smrti rodiče je pak dítě najednou „hozeno do vody“ a doslova se topí v nově nabyté odpovědnosti za svůj vlastní život.

K tomu, aby znalec rozpoznal vztah rodiče k dítěti, mu slouží následující čtyři ukazatele vymezené PhDr. Bakalářem:

- a) znalosti vnitřního světa dítěte (posuzuje se podle toho, jak je rodič schopný „odhadnout“, jak dítě odpoví na otázku, jak se zachová v určité situaci, jak namaluje zadaný úkol apod.)

⁷⁷ NOVÁK, Tomáš. Existují kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů? *Právo a rodina*, 2005, č.9, s.1.

⁷⁸ JONÁKOVÁ, Irena. Kritéria svěřování nezletilého dítěte do výchovy. *Právo a rodina*, 2008, č.4, s.13.

- b) schopnost rodiče vidět klady i záporny dítěte (schopnost rodiče rozpoznat talent dítěte, ale i naopak schopnost přiznat si nedostatky dítěte, to, že dítě něco neumí, nemá na něco vlohy)
- c) účast rodiče na základních aktivitách dítěte (kdo vodí dítě do školy, kdo s ním píše úkoly, chodí k lékaři, kdo jej vodí do kroužků apod. Zde je třeba podotknout, že matky jsou zde často zvýhodněny, protože jsou to právě ony, kdo zůstává s dítětem více doma.)
- d) schopnost rodiče projevit vůči dítěti emoční vřelost, dát mu lásku (jak naznačuje Mgr. Jonáková⁷⁹, matky jsou i zde zvýhodněny, protože ženy obecně jsou citově otevřenější, mají menší zábrany hovořit o svých citech Na druhou stranu však nutno podotknout, že otcové jsou často zvýhodněni ve schopnosti vidět klady a záporny dítěte realisticky).

5.9.3. Charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů

Charakter je soubor znaků, které jsou typické pro určitého člověka, jsou pro něj charakteristické.

Morálka jsou určité zásady, pravidla správného chování, která jsou ve společnosti obecně přijímána. Morální je například nikoho nezranit, nezabít, nekrást, nelhát apod.

To, jaký má rodič charakter a jak nahlíží na morální normy, je pro vývoj dítě velmi důležité. Dítě ke svým rodičům vzhlíží, rodiče mají být pro dítě vzorem. Děti nevědomky přebírají vzorce chování svých rodičů. Často také rodiče ovlivňují svým chování dítě natolik, že dítě přebírá od rodičů názory. Protože chováním rodičů dochází k ovlivňování chování dítěte, je nezbytné, aby rodič, který dítě vychovává, se sám choval správně. Musí jít tedy o rodiče, který má pevný charakter, pravidla morálky bere vážně a zcela automaticky je ve svém konání dodržuje. Soudy by tedy měly dávat přednost tomu rodiči, který svým chování půjde dítěti vzorem a který z dítěte pravděpodobně vychová „lepšího“ člověka.

Určit, který z rodičů více vyhovuje tomuto kritériu je obtížné, protože v situaci, kdy je dítě svěřováno do péče jen jednomu z rodičů se rodiče v řízení před soudem dělají lepší, snaží se vystupovat v příznivějším světle a naopak druhého rodiče na jeho „pověsti“ poškodit.

Pracovní skupina PhDr. Bakaláře opět vymezila čtyři oblasti, ze kterých znalec při posuzování této otázky vychází:

- a) Studium objektivních materiálů – především studium rozvodového spisu, spisů o případných přestupkových či trestních řízeních rodiče. Souhlasím však s polemikou PhDr.

⁷⁹ JONÁKOVÁ, Irena. Kritéria svěřování nezletilého dítěte do výchovy. *Právo a rodina*, 2008, č.4, s.13.

Nováka, že ne všechny trestné činy by měli automaticky diskvalifikovat rodiče při výchově dítěte.⁸⁰

- b) Chování rodičů během rozvodového řízení – dle toho, jak se rodiče k sobě navzájem chovají v rámci probíhajícího rozvodového řízení, můžeme určit, jaký je jejich charakter, zda jsou jim pravidla morálky skutečně vlastní. To, jak se rodič chová v této krizové situaci, přímo vypovídá o jeho charakteru.
- c) Respekt rodiče k právům druhých lidí, kteří mohou, nebo nemusejí být účastny na řízení – jedná se např. o respektování práva prarodičů na styk s dítětem.
- d) Psychologické testy, studium odborné literatury, rozhovor znalce s rodičem týkající se dané situace.

5.9.4. Respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem

Pokud se zprerhají vazby k jednomu z rodičů, vede to k narušení základní životní jistoty.⁸¹ Respekt rodiče, který má dítě ve výchově, k právu druhého rodiče stýkat se s dítětem, úzce souvisí s předchozími kritérii. Můžeme dovést, že pokud má rodič zdravou osobnost a má k dítěti pozitivní vztah a jeho charakter a morálka jsou v souladu s obecně přijímanými principy, mělo by být pro něj toto právo na styk s druhým rodičem zcela samozřejmé. Styk dítěte s druhým rodičem je totiž nezbytný pro jeho zdravý vývoj.⁸²

Pokud však rodič zamýšlí styk dítěte s druhým rodičem přerušit, je na znalci, aby tyto tendence rodiče rozpoznal. Pokud se tak stane, je to důvod, který významným způsobem snižuje kvalitu výchovných schopností rodiče.⁸³ Důvodů pro omezování styku dítěte s druhým rodičem může být několik.

Jednak to může být osobní pomsta jednoho rodiče druhému, snaha druhému rodiči ublížit. Omezování však může mít i zcela jiný motiv – odplata za majetkové vyrovnání, které se rodiči zdá nespravedlivé. Pokud i přes vypracovaný znalecký posudek dojde ke svěření dítěte do péče rodiči, který omezuje nebo dokonce brání dítěti ve styku s druhým rodičem, jedná se o natolik závažné pochybení, že na něj pamatuje i ZoR v §27 odst. 2 věta druhá: Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu poměrů, vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí.

⁸⁰ NOVÁK, Tomáš. Existují kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů? *Právo a rodina*, 2005, č.9, s.2.

⁸¹ JONÁKOVÁ, Irena. Kritéria svěření nezletilého dítěte do výchovy. *Právo a rodina*, 2008, č.4, s.13.

⁸² BAKALÁŘ, Eduard; NOVÁK, Daniel. Právní aspekty znalecké činnosti psychologů při posuzování výchovných předpokladů rodičů s nezletilými dětmi – Kritéria rozvádějících se rodičů. *ASPI*. 1993, LIT22864CZ, s. 1-6.

⁸³ BAKALÁŘ, Eduard. Kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů. *Rodinné právo*, 1999, č.10, s.4.

Rodič, který brání dítěti ve styku s druhým rodičem, může tímto svým chováním dát vznik tzv. syndromu zavrženého rodiče.

5.9.5. Vztah dítěte k rodiči

„Ke svému normálnímu vývoji dítě potřebuje trvalou přítomnost dospělé osoby (nejlépe rodiče), ke kterému vytváří pevný a trvalý vztah.“⁸⁴

Vztah dítěte k rodiči je rozhodující pro určení, komu dítě svěřit do péče. Těžko by soud mohl s „čistým svědomím“ svěřit dítě do péče rodiči, kterého dítě nemá rádo, z nějakého důvodu si k němu nevypěstovalo kladný citový vztah. Pokud by k tomu došlo, zcela jistě by to nebylo v zájmu dítěte, protože soužití s dospělým, kterého dítě nemá rádo, by jej mohlo poznamenat a dítě by se mohlo stát citově uzavřeným či chladným až agresivním, nespokojenost dítěte by mohla mít vliv i na jeho studijní výsledky.

Méně často se můžeme setkat se situací, kdy dítě jednoho rodiče má rádo a druhého rodiče nemá rádo vůbec. Ve zdravém prostředí si dítě vytvoří k oběma rodičům zhruba stejný citový vztah. Pokud tomu tak není, a dítě výrazně preferuje jednoho rodiče nad druhým, tak můžeme dovodit, že výchovné prostředí nebylo pro dítě ideální a zdravé.

Vztah dítěte k rodiči se opět určuje pomocí znaleckého posudku. Někdy se však znalec může setkat s problémem v podobě velmi pevného citového svazku dítěte s rodičem, jehož výchovné předpoklady neumožňují, aby mu bylo dítě svěřeno do výchovy tohoto rodiče. Může se jednat o situace, kdy dítě po určitý delší časový okamžik žilo pouze s tímto rodičem, nebo pokud tento rodič dítě korumpuje či vydírá (blíže k této problematice viz kapitola 7.

Další komplikovaná situace nastává v okamžiku, kdy dítě, o němž se rozhoduje, je v pubertálním věku, tj. v období fyzického i psychického dospívání. Toto období člověka bývá velmi často doprovázeno revoltou proti autoritám, z nichž nejvýznamnější takovou autoritou bývá právě rodič stejného pohlaví jako dítě. Dítě se pak k tomuto rodiči staví negativně až nepřátelsky a neuvědomuje si, že právě tento rodič je pro něj v období puberty velmi důležitý.

Pokud soud v řízení rozhoduje o více dětech, může znalec dojít k závěru, že jeden ze sourozenců má pevnější vztah k jednomu rodiči a druhý sourozenec má lepší vztah k druhému rodiči. Pokud jsou oba rodiče způsobilí k výchově dítěte, může soud rozhodnout o svěřeni každého sourozence jinému rodiči.⁸⁵

⁸⁴ BAKALÁŘ, Eduard. Kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů. *Rodinné právo*, 1999, č.10, s.5.

⁸⁵ BAKALÁŘ, Eduard; NOVÁK, Daniel. Právní aspekty znalecké činnosti psychologů při posuzování výchovných předpokladů rodičů s nezletilými dětmi – Kritéria rozvádějících se rodičů. *ASPI*. 1993, LIT22864CZ, s. 1-6.

5.9.6. Vztah pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, identity

Dítě již od útlého věku vnímá rozdíl mezi ženským a mužským elementem – mezi matkou a otcem. Je pak zcela přirozené, že se holčičky ztotožňují s matkou a chlapci s otcem. „Pomocí procesu identifikace s matkou dívka dospívá k pocitu, že je správnou ženou, analogicky chlapec stejného pocitu dospěje identifikací s otcem.“⁸⁶

Výzkumy naznačují, že dítě předškolního věku se lépe adaptuje na nové prostředí u rodiče stejného pohlaví, „při výchově rodičem opačného pohlaví mívají chlapci i děvčata více problémů s agresivním chováním a nižší sebeúctou.“⁸⁷

Odborná literatura se shoduje, že pokud dítě vyrůstá jen s jedním rodičem, je pro jeho správný vývoj vhodnější, pokud se jedná o rodiče stejného pohlaví.⁸⁸

5.9.7. Úroveň vzdělání a inteligence rodiče

Pojem vzdělání není těžké definovat. Vzdělání představuje masu informací, znalostí a dovedností, které osoba získá prostřednictvím školních institucí, ale i vzdělání, kterého člověk dosáhne mimo tyto instituce, například samostudiem z důvodu zájmu o určitou oblast lidského vědění. Vzdělání jako kritérium je snadno měřitelné.

Definovat pojem inteligence je však komplikovanější. Z mnoha názorů můžeme dovodit, že inteligence je globální schopnost člověka účelně jednat, rozumně myslet a efektivně se vyrovnávat se svým okolím. Inteligence je měřitelná na základě IQ testů. Tyto testy však mají nevýhodu. Neměří inteligenci sociální.

„Rodič, který má výrazně vyšší dosažené vzdělání a inteligenci, bude dítě více stimulovat v jeho rozumovém rozvoji, předá mu více zkušeností a poznatků.“⁸⁹ Dle odborných názorů toto kritérium obsahuje také skutečný zájem rodiče o lidské poznání, tj. účast rodiče na výzkumech, literární tvorbě, jeho působení v oblasti vědy a vzdělání aj. Dosažené vzdělání také leccos naznačuje o charakteru rodiče. Člověka s vyšším vzděláním lze považovat za cílevědomého, houževnatého a vytrvalého.⁹⁰

Dle mého názoru je kritérium vzdělání a inteligence relevantní jen tam, kde je mezi rodiči v této oblasti diametrální rozdíl. Rodiče, jejichž dosažené vzdělání a inteligence jsou srovnatelné, jsou stejně způsobilí k výchově dítěte. Nelze činit rozdíl mezi dosaženým vzděláním středním u

⁸⁶ JONÁKOVÁ, Irena. Kritéria svěření nezletilého dítěte do výchovy. *Právo a rodina*, 2008, č.4, s.13.

⁸⁷ TEYBER, Edward. *Děti a rozvod. Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů*. 1. vydání. Praha: Návrat domů, 2007, s. 128.

⁸⁸ Např. Warshak R.A., Bakalář Eduard, Novák Tomáš a další

⁸⁹ BAKALÁŘ, Eduard. Kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů. *Rodinné právo*, 1999, č.10, s.6.

⁹⁰ Tamtéž.

jednoho rodiče a vysokým u druhého rodiče, jestliže rodič s dosaženým středoškolským vzděláním vykonává pracovní činnost, k níž vzdělání na úrovni střední školy zcela dostačuje. Souhlasím s názorem PhDr. Tomáše Nováka, který ve své polemice píše, že „rozhodně nemá pravdu ten, kdo se automaticky domnívá, že rodič, který má vyšší dosažené vzdělání a inteligenci, bude dítě více stimulovat, předá mu více zkušeností a poznatků.“⁹¹ Inteligence sama o sobě nevyovídá nic o tom, jaký je rodič člověk. Důležité je, aby se inteligence jako taková pojila i s inteligencí sociální. Teprve toto spojení zaručuje, že rodič bude dítě skutečně inteligenčně stimulovat. Domnívám se, že spojení inteligence jako takové a inteligence sociální zaručuje, že rodič bude dítě podporovat ve vzdělání bez ohledu na své osobní zájmy a cíle. Často se v praxi setkáváme s případy, které plynou ze sobeckosti a nedostatku schopnosti vcítit se do dítěte, kdy rodiče dítě nutí do studia určité vědní disciplíny, které se sami věnují, či se jí věnovat chtěli, a dosahují tak prostřednictvím dítěte svých vlastních cílů, které se však nemusí střetávat s cíly a zájmy dítěte. Nedostatek sociální inteligence může vést k odrazování dítěte od studia, pokud si dítě například vybere jiný obor lidského vědění, než jeho rodič. Doporučuji tedy toto kritérium nepřeceňovat.

Domnívám se, že zákonodárce formulací tohoto kritéria směřoval na dva druhy situací:

- a) Jeden z rodičů významným způsobem přesahuje druhého rodiče, tj. případy, kdy jeden z rodičů je inteligenčně nedostatečný, například lehce postižený, zatímco druhý rodič je inteligenčně normální.
- b) Dítě se hluboce zajímá o obor lidského poznání, kterému se věnuje jeden z rodičů.

5.9.8. Šíře rodinného zázemí

Šíří rodinného zázemí se rozumí okruh příbuzných rodiče. Do širšího rodinného zázemí řadíme prarodiče dítěte, sourozence rodičů, tj. tety a strýce dítěte a jejich děti, to je sestřenice a bratrance dítěte. Dle mého názoru je důležité, aby toto širší rodinné zázemí bylo fungující, tj. jednotliví členové se mezi sebou stýkali, měli příznivé vztahy a byli ochotni si jako rodina kdykoliv vypomoci. Z toho důvodu se domnívám, že je tedy irelevantní, zda se jedná o příbuzné „pravé“, nebo např. nevlastního prarodiče, nevlastní tetu nebo strýce nebo vlastní či nevlastní bratrance či sestřenice dítěte. Důležitější je funkčnost tohoto zázemí, než jeho „ryzí“, pokrevní existence.

V praxi se můžeme naopak setkat s případy, kdy pokrevní příbuzní ve vztahu k dítěti zcela nefungují (např. se o dítě nezajímají, nevyhledávají s ním kontakt), ale jejich roli v životě

⁹¹ NOVÁK, Tomáš. Existují kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů? *Právo a rodina*, 2005, č.9, s.3.

dítěte suplují příbuzní nevlastní. Typickým případem může být situace, kdy se prarodiče dítěte rozvedli v době, kdy rodič dítěte byl sám ještě dítě, a došlo zcela k přerušení kontaktu s rodičem, většinou otcem, který založil rodinu novou a o dítě z prvního manželství přestal jevit zájem, což se nezměnilo ani v dospělosti dítěte. Takového prarodiče jistě nebudeme zahrnovat do širšího rodinného zázemí. Naopak pokud se v tomto případě matka podruhé vdala a tento druhý manžel nahradil roli otce, tak se domnívám, že automaticky nahrazuje i roli prarodiče, tj. dědečka, a tudíž, i když se nejedná o dědečka pokrevního, zařazujeme jej do širšího rodinného zázemí.

Soud tedy musí velmi citlivě zjišťovat vztahy mezi těmito příbuznými, měl by zjišťovat především to, kdo by rodiče zastupoval v případě jeho nepřítomnosti nebo neschopnosti se o dítě starat. Toto soud zjišťuje zejména účastnickými výsledky v průběhu opatrovnického řízení.

Důležité také je materiální zajištění těchto příbuzných, a to především ve vztahu k nemovitostem, které by rodič mohl využívat při trávení času s dítětem, tj. např. zda prarodiče bydlí v rodinném domě nebo v nájemním bytě 2+1, zda vlastní chatu, chalupu apod.⁹²

5.9.9. Kontinuita prostředí pro dítě

Při svěřování dítěte do výchovy jednomu z rodičů soud musí zvažovat i jiné než příbuzenské svazky dítěte s jeho dosavadním prostředím. Prostředím zde rozumíme:

- a) dům, byt, škola, hřiště, zájmový klub aj.
- b) kamarády, učitele, ostatní příbuzné, které neřadíme do širšího rodinného zázemí, domácí mazlíčky.⁹³

Vliv změny prostředí na dítě se zvyšuje s jeho věkem. Jinak se s změnou prostředí bude vyrovnávat dítě předškolního věku a jinak dítě studující střední školu. Čím je dítě mladší, tím změnu prostředí vnímá méně negativně, protože jeho sociální svazky jsou více méně spjaty především s osobami rodičů. Jak dítě dospívá, navazuje vztahy i s jinými osobami, zvyká si na své prostředí, a vytrhnout jej z tohoto prostředí pak může mít negativní dopad na jeho psychiku.

Můžeme tedy shrnout, že v mladším věku jsou děti více adaptabilní na změnu, tzn. pokud se dítě přestěhuje, nemá to natolik negativní dopad na jeho osobnost. K těmto změnám by však mělo docházet opravdu výjimečně a nikoliv pravidelně. U dětí staršího věku by soud měl přihlídnout především k názoru a přání dítěte.

⁹² BAKALÁŘ, Eduard; NOVÁK, Daniel. Právní aspekty znalecké činnosti psychologů při posuzování výchovných předpokladů rodičů s nezletilými dětmi – Kritéria rozvádějících se rodičů. *ASPI*. 1993, LIT22864CZ, s. 1-6.

⁹³ BAKALÁŘ, Eduard. Kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů. *Rodinné právo*, 1999,č.10, s.7.

Lze si však představit situaci, kdy je naopak změna prostředí pro dítě pozitivní, a to tehdy, pokud v dosavadním prostředí nemělo dítě adekvátní podmínky pro jeho rozvoj, nebo kdy docházelo k týrání dítěte. V těchto případech je změna prostředí dítěte vítaná.

Jak podotýká PhDr. Novák, soud musí hledisko kontinuity výchovného prostředí vyvažovat i s přihlédnutím k situaci rodiče. Pokud rodič v místě dosavadního obydli nemůže najít zaměstnání, je na soudu aby zvážil, co převažuje. Zda zájem na zachování kontinuity prostředí dítěte, či možnost rodiče najít si v jiném městě zaměstnání, což má na život dítěte také vliv. Novák zmiňuje i další faktory, které je třeba brát v potaz, a to čistota prostředí, možnosti studia aj.

5.9.10. Socioekonomický status

Socioekonomickým statutem rodiče rozumíme jeho hmotné zajištění, a z toho plynoucí způsob hmotného zajištění dítěte. Statut se zcela samozřejmě odvíjí od výše platu rodiče, který závisí jednak na dosaženém vzdělání, ale také na získaných zkušenostech, schopnosti vést ostatní lidi, vycházet s nimi. Socioekonomický statut dle mého názoru také svědčí o jistých charakterových rysech rodiče. Lze se domnívat, že rodič s vyššími výděly je cílevědomý, sebevědomý, houževnatý.

Vysoké výděly sami o sobě však nejsou zárukou toho, že rodič dítě lépe zajistí po hmotné stránce. Rodič musí být i schopen se svými výděly hospodařit, tj. činit si finanční rezervy, investovat do hodnotného majetku apod. Rodič s vyššími výděly, avšak utrácějící peníze za nepotřebné spotřební věci, které z dlouhodobého hlediska nemají hodnotu, jistě nebude pro dítě vhodnějším rodičem k jeho výchově. Zde bych vymezila několik podmínek, které by měl vzít soud v potaz:

- a) rodič vydělává peníze, které objektivně dostačují k hmotnému zabezpečení jeho samého i dítěte,
- b) rodič dokáže s finančními prostředky hospodařit, tj. rozumně je utrácet za potřebné věci denní potřeby, tj. finanční prostředky dostačují k hmotnému zabezpečení rodiče a dítěte i subjektivně,
- c) rodič dokáže ze svých výdělků činit finanční rezervy.

Domnívám se, že pouze rodič, který splňuje tyto podmínky, je způsobilý k výchově dítěte. Pokud tyto podmínky splňují oba rodiče, musí soud přihlédnout i k výši finančních prostředků jednotlivého rodiče. PhDr. Bakalář ve své práci uvádí, že rodič s vyššími výděly zabezpečí dítěti vyšší životní úroveň, a tím často i zdravější životní styl. S tímto názorem se neztotožňuji, protože k tomu, aby takovýto rodič zajistil i zdravější životní styl, musí přistoupit další podmínky. Naopak

se často setkáváme s případy, kdy rodič, který má méně finančních prostředků vaří dítěti jídlo doma, a rodič, který je bohatší chodí s dítětem do fast-food restaurací, kupuje mu drahé přeslazené šťávy apod. V takové situaci jistě musím souhlasit s tím, že bohatší rodič rozhodně zdravější životní styl dítěte nepodporuje.

Souhlasím s PhDr. Bakalářem, že rodič s vyššími výdělky dokáže dítěti zajistit lepší bydlení, zdravotní péči či vzdělání. Avšak měli bychom se zamyslet nad tím, zda by z toho důvodu měl být tento faktor natolik důležitý, že by převážil například faktor osobnosti rodiče, vztahu dítěte k rodiči a naopak a jiné. Domnívám se, že takovýto postup soudu by byl v rozporu se zájmem dítěte, a že faktor finančního zajištění rodiče rozhodně není přednější než faktory uvedené výše.

V případě jasného nepoměru mezi hmotným zabezpečením dítěte u rodičů by soud měl tuto situaci řešit tak, že by dítě mělo být svěřeno do výchovy rodiči, který lépe splňuje především kritéria osobnosti rodiče, vztahu dítěte k rodiči, vztahu rodiče k dítěti a kritéria morální a charakterová. Hmotný nedostatek u tohoto rodiče by pak měl být vyrovnán prostřednictvím institutu výživného, kterým rodič s výrazně vyššími výdělky zajistí, aby dítě bylo hmotně zajištěno u rodiče, který je jinak k jeho výchově vhodnější.

5.10. Stabilita budoucího výchovného prostředí

Výchova dítěte bude jistě lépe zajištěna u rodiče se stabilním domovem, partnerem a povoláním. Zde je totiž pravděpodobnější, že výchovné prostředí bude stálé. Pokud má rodič stálé zázemí, je pravděpodobné, že bude stálá i výchova dítěte. Rodič, jehož životní poměry se mění, je náchylnější k změnám nálad, a tím i ke změně v přístupu k dítěti.

Toto kritérium je však velmi těžko hodnotitelné. Na rozdíl od jiných kritérií, která lze „změřit“ na základě znaleckého posudku, stabilitu budoucího vývoje „změřit“ nelze, protože se jedná o skutečnosti, které teprve nastanou.

5.11. Snaha rodičů dohodnout se

Toto kritérium je velmi problematické. „Je třeba si uvědomit, že tyto skutečnosti zjišťuje (soud) mnohdy za situace, kdy vztahy mezi rodiči jsou hluboce narušeny, rodiče si často prostřednictvím sporu o dítě řeší své vzájemné nepřátelské a mstivé postoje.“⁹⁴ Často tak rodiče nejsou schopni se na výchově dítěte dohodnout, protože se ani dohodnout nechtějí. Proto by měl soud spíše přihlížet k vztahu rodičů před vznikem sporu mezi nimi.

⁹⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Komentář k Zákoně o rodině*. 4. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.95 (§26).

5.12. Citové vazby na sourozence, prarodiče a ostatní příbuzné

Citové vazby dítěte na sourozence, prarodiče a ostatní příbuzné zjišťuje soud výsledkem těchto osob i znaleckým posudkem.

V případě více dětí týchž rodičů se uplatňuje zásada svěřování nezletilých sourozenců do výchovy témuž rodiči. „Smyslem této zásady je nezbytná ochrana sourozeneckých vztahů tam, kde již byly narušeny vzájemné vztahy mezi rodiči a v důsledku toho i vztahy mezi rodiči a dětmi.“⁹⁵

Tento princip však nemůže být uplatňován mechanicky. Vždy je třeba brát ohled na okolnosti konkrétního případu, protože někdy může být oddělená výchova sourozenců pro jejich vývoj vhodnější.⁹⁶

Nový občanský zákoník věnuje pojmu „příbuzenství“ pozornost hned v několika ustanoveních. Nová úprava zakotvuje příbuzenství jako „vztah osob založený na pokrevním poutu, nebo vzniklý osvojením.“⁹⁷ Dále je zde podrobně upraveno příbuzenství přímé a vedlejší a stupeň příbuzenství.

5.13. Hmotné zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů

Ke kritérii hmotného zabezpečení ze strany rodiče se vyjádřil Ústavní soud při rozhodování o ústavní stížnosti proti rozhodnutí krajského soudu o zvýšení výživného (Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 3.3.2006, sp.zn. III.ÚS 51/05): „(...)oba rodiče přispívají na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů, dítě má právo se podílet na životní úrovni svých rodičů. (...)V případě posouzení majetkových poměrů rodičů je přitom vždy nutné přihlídnout nejen k fakticky dosahovaným příjmům rodiče, ale i k celkové sumě jeho movitého a nemovitého majetku a způsobu života, resp. životní úrovni. (...) Jak dokládá řada příkladů z praxe obecných soudů, zvláštní pozornost je nutno věnovat případům, kdy povinné osoby a jejich zaměstnavatelé evidenčně vedou a vykazují mzdu jednotlivých pracovníků jen ve výši mzdy minimální či nepatrně ji převyšující. Tehdy je třeba pečlivě zkoumat, zda vykazovaná mzda odpovídá skutečnosti a zda odpovídá výdělkovým možnostem povinného.“

⁹⁵ JONÁKOVÁ, Irena. Kritéria svěřování nezletilého dítěte do výchovy. *Právo a rodina*, 2008, č.4, s.14.

⁹⁶ Např. dle Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28.6.1968, sp.zn. CZ 16/68 například tehdy, kdy děti již delší dobu vyrůstají odděleně a zvykly si na dané uspořádání vztahů

⁹⁷ §771 nového ObčZ

Ačkoliv se jedná o rozhodnutí ve věci výživného nezletilého dítěte, domnívám se, že výše uvedené lze aplikovat i na posouzení hmotného zabezpečení rodiče při rozhodování o svěřeni dítěte do péče jednomu z rodičů.

Domnívám se však, že lepší hmotné zabezpečení jednoho z rodičů by nemělo být rozhodujícím kritériem při posuzování vhodnosti rodičů k výchově dítěte.

6. Činnost znalců při posuzování výchovných předpokladů

Výchovné předpoklady rodiče soud posuzuje dle předložených důkazů. Jako důkaz může sloužit výslech svědků, znalecký posudek, zprávy a vyjádření orgánů, fyzických a právnických osob, notářské nebo exekutorské zápisy a jiné listiny, ohledání a výslech účastníků (§125 o.s.ř.). Ne vždy je ale možné na základě důkazů předložených rodiči určit, který z rodičů má lepší výchovné předpoklady. V takovém případě soud postupuje podle § 127 o.s.ř., a ustanoví znalce.

Činnost znalců je upravena v zákoně č.36/1967 Sb. o znalcích a tlumočnících. Znalec musí být zapsán v seznamu znalců a je povinen svoji činnost vykonávat osobně. Úkolem znalce je odpovědět na otázky, které mu byly položeny soudem. Znalec se nesmí vyjadřovat k právním otázkám. Soud tedy musí pečlivě zvažovat, jak znalci položit otázku, která má být předmětem jeho znaleckého posudku. Otázka může znít například: „*Který z rodičů lépe splňuje výchovné předpoklady pro svěřeni dítěte do výchovy?*“ Z důvodu nepřipustnosti posuzování právních otázek otázka nemůže znít: „*Kterému z rodičů má být dítě svěřeno do výchovy?*“ Tuto otázku si již musí soud posoudit sám.

Činnost znalce v konkrétním řízení může rozdělit do tří etap:

1. Seznámení se se zadaným úkolem, materiály a stanovení metod postupu. Těmito metodami může být studium dokumentů a písemností, zaměřené rozhovory s účastníky a dalšími osobami, pozorování nezletilého dítěte v přítomnosti rodičů i jiných osob, psychologické testy, návštěva prostředí, ve kterém má dítě žít aj.
2. Pracovní fáze – znalec posoudí celkovou situaci, její vývoj, zhodnotí vlastnosti zkoumaných subjektů a jejich vztahy. Zjištěné poznatky zhodnotí a zobecní.
3. Formulace odpovědí na soudem položené otázky.⁹⁸

Takto tedy znalec vypracuje znalecký posudek dle §13 č.36/1967 Sb. o znalcích a tlumočnících. Soud zkoumá znalecký posudek na základě zásady volného hodnocení důkazů⁹⁹

⁹⁸ BAKALÁŘ, Eduard; NOVÁK, Daniel. Právní aspekty znalecké činnosti psychologů při posuzování výchovných předpokladů rodičů s nezletilými dětmi – Kritéria rozvádějících se rodičů. *ASPI*. 1993, LIT22864CZ, s. 1-6.

⁹⁹ §132 o.s.ř.: Důkazy hodnotí soud podle své úvahy, a to každý důkaz jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti; přitom pečlivě přihlíží ke všemu, co vyšlo za řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci.

7. Názor dítěte a vyslechnutí dítěte před soudem

Při rozhodování o tom, komu má být dítě svěřeno po rozvodu do výchovy musí soud přihlížet i k přáním a názorům dítěte. „Zjišťování, zda dítě citově preferuje otce nebo matku, je nutné k rozhodování o svěřeni nezletilého na dobu před a po rozvodu.“¹⁰⁰ Bylo by zcela jistě proti zájmům dítěte, kdyby soud svěřil dítě, které již je schopno posoudit danou situaci do péče rodiče, ke kterému má špatný vztah nebo nemá vztah ideální. Lze však přihlížet k názorům dítěte vždy?

Při zjišťování názorů dítěte vycházíme z čl. 12 Úmluvy, jehož znění zabezpečuje „dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte se musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.“ Toto právo dítěte patří mezi tzv. participační práva dítěte.¹⁰¹ Tato participační práva spočívají v:

- a) právu být slyšeno v každém soudním či správním řízení, které se jej dotýká,
- b) právu na svobodu projevu.

Podobně je problematika vymezena v Evropské úmluvě o výkonu práv dětí, konkrétně v Hlavě druhé, čl. 3, který říká, že dítě, které má podle vnitrostátních předpisů dostatečnou schopnost chápat situaci, bude mít v soudním řízení, které se jej týká, zaručena následující práva nebo bude mít možnost se těchto práv domáhat:

- a) dostávat příslušné informace,
- b) být konzultováno a moci vyjádřit svůj názor,
- c) být informováno o možných důsledcích vyhovění jeho názoru a o možných důsledcích jakéhokoliv rozhodnutí.

ZoR v § 31 odst. 3 stanoví, že dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje.

¹⁰⁰ NOVÁK, Tomáš. Je dítě schopno pravdivě odpovědět na otázku, u kterého z rodičů by po rozvodu chtělo žít?. *Právo a rodina*, 2004, č.7, s. 15-16.

¹⁰¹ Hrušáková, Milana. Právo dítěte být slyšeno – infantilizace rodinného práva? In: *Práva dětí a ich ochrana: (XIII. Ročník z cyklu konferencií „Děťa v obrožení“)* : zborník z mezinárodnej konferencie konanej dňa 10. Novembra 2004. Bratislava: Verejný ochránca práv, 2004, s.50-53.

Toto ustanovení upravuje dva aspekty – právo dítěte být slyšeno a právo dítěte vůči rodičům. „Dítě není jen pasivním objektem výchovy,¹⁰² proto má právo na informace a právo se vyjadřovat k rozhodnutím, která rodiče vůči jeho osobě činí.

Právo dítěte na příslušné informace závisí na konkrétní rodině, na způsobu výchovy dítěte v této rodině a úrovni komunikace mezi rodiči navzájem i ve vztahu k dítěti.¹⁰³ Právo dítěte být slyšeno je tím, čím se nazývá – právem, nikoliv povinností. Soud by měl – ne musí – dítě vyslechnout, pokud rozhoduje např. o svěřeni dítěte do péče. Je však už málo běžné, aby se dítě účastnilo např. řízení o zvýšení výživného.¹⁰⁴

Podle § 104 odst. 4 o.s.ř. v řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci.

Samotné vyslechnutí dítěte se provádí dle § 178 odst. 2 o.s.ř. a provádí jej orgán sociálně-právní ochrany dětí, který je obeznámen s poměry dítěte. Jak zdůrazňuje PhDr. Bakalář, jde o vyslechnutí, nikoliv o výslech dítěte.¹⁰⁵ Toto vyslechnutí se provádí bez přítomnosti rodičů, což je zcela v zájmu dítěte. Je třeba si uvědomit, že dítě je na rodičích závislé, a každé dítě chová vždy k jednomu rodiči větší sympatie, nebo naopak větší respekt, někdy i strach (např. že rodič dítě potrestá, pokud řekne něco, co se rodiči nelíbí) než k druhému rodiči. Proto by přítomnost rodičů při vyslechnutí byla rušivým elementem, který by zcela jistě způsobil to, že by dítě nevyjádřilo svůj vlastní názor, ale názor, který chtějí slyšet rodiče.

PhDr. Bakalář však naznačuje, že v souvislosti s výsledkem dítěte nastávají i jiné problémy. Dle něj je dítě „korumpovatelné, vydíratelné a programovatelné.“¹⁰⁶ Co pod těmito pojmy rozumíme?

Korumpovatelností dítěte se rozumí situace, kdy má dítě radši rodiče, který mu vše dovolí, rozmazluje ho. To je celkem přirozené. Dítě do určitého věku není schopno pochopit, že rodič, který je na něj přísnější, vyžaduje plnění povinností a dodržování nastavených pravidel to myslí „pro jeho dobro“. Přirozeně potom vyjádří názor, že chce bydlet s rodičem druhým, který takovéto požadavky nemá. Dle mého názoru je ve výchově dítěte velmi důležité, aby se dítě naučilo respektovat a dodržovat pravidla. Je povinností rodičů připravit dítě na jeho budoucí dospělý život, kde je dodržování jakýchkoliv pravidel nutností. Výchova, která nevede dítě

¹⁰² HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Komentář k Zákoně o rodině*. 4. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.122 (§31).

¹⁰³ HRUŠÁKOVÁ, Milana. Právo dítěte být slyšeno – infantilizace rodinného práva? In: *Práva dětí a ich ochrana: (XIII. Ročník z cyklu konferencií „Děta v obrožení“)* : zborník z mezinárodnej konferencie konanej dňa 10. Novembra 2004. Bratislava: Verejný ochránca práv, 2004. s.50-53.

¹⁰⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Komentář k Zákoně o rodině*. 4. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.123 (§31).

¹⁰⁵ BAKALÁŘ, Eduard; NOVÁK, Daniel. Vyslechnutí dítěte před soudem. *Právo a rodina*. 2004, č.3, s. 3-8.

¹⁰⁶ Tamtéž.

k tomu, aby akceptovalo pravidla je dle mého názoru nesprávná, a ve svém důsledku může dítě v budoucím životě velmi znevýhodňovat či dokonce poškozovat.

Pod formulací, že je dítě vydíratelné, si lze v našem případě představit především vydíratelnost citovou. „Během procesu svého citového vyspívání a zrání je dítě zvýšeně důvěřivé, sugestibilní, zapálené pro spravedlnost, zranitelné a i bezbranné vůči citovému vydírání, které samozřejmě ani neprohlédne.“¹⁰⁷ V praxi se můžeme setkat s případy, kdy jeden z rodičů před dítětem vyjadřuje své obavy z rozvodu, z toho, že dítě bude muset bydlet s druhým rodičem, nebo že bratříček nebo sestřička budou bydlet s tímto rodičem, ale dítě bude muset bydlet s rodičem druhým, leda... leda by dítě u soudu řeklo, že chce bydlet s lamentujícím rodičem. Rodiče dokážou být velmi kreativní, pokud jde o to, získat dítě „na svou stranu“. Stačí si povzdechnout, jak bude dědečka mrzet, že už dítě neuvidí tak často, jak se bude mamince stýskat, jak bude u tatínka pořád samo, protože tatínek moc pracuje. Případ citového vydírání je na světě a je více než pravděpodobné, že dítě u soudu řekne, že chce být s tímto rodičem. Je proto pro soud velmi důležité, aby posuzoval každý jednotlivý případ zvlášť a v případě jakýchkoliv pochybností nebral vyslechnutí dítěte za věrohodné.

Programovatelností potom PhDr. Bakalář rozumí situaci, která se velmi podobá vymývání mozků. U dítěte však dle jeho názoru postačuje přesvědčování, vytrvalost a nepřítomnost morálních zábran. V oboru psychologie a psychiatrie se užívá pojmu syndrom zavrženého rodiče.

Tyto tři způsoby, jakým rodiče ovlivňují psychiku dítěte, jsou velkou překážkou pro to, aby soud zjistil skutečná přání dítěte. Možnost tohoto ovlivňování názorů je menší, pokud dítě žije s oběma rodiči. Tak totiž rodiče nejsou s dítětem tolik o samotě a nemohou tedy na dítě volně působit. Pokud je však vydán v rozvodovém řízení rozsudek o úpravě poměrů k nezletilému dítěti pro dobu za trvání manželství a dítě začne žít odděleně od jednoho rodiče, možnost ovlivňování výrazně stoupá. Proto by soud měl dítě vyslechnout ještě před vydáním tohoto rozsudku. Čím déle žije dítě jen s jedním rodičem, tím stoupá pravděpodobnost, že informace, které dítě u soudu sdělí, jsou ovlivněné tím rodičem, se kterým dítě žije.

Názory dítěte nejsou vždy těmi správnými. „Dítě si neuvědomuje nevhodnost, škodlivost či dokonce vysokou rizikovitost některých svých přání. Dítě si mnohdy nemůže uvědomit nevhodnost či dokonce riskantnost svých požadavků, neboť není citově, rozumově ani morálně zralé.“¹⁰⁸ Jako příklad lze uvést situaci, která je v současnosti velmi běžná. Dítě přijde domů ze školy, „hodí“ aktovku do kouta a celé odpoledne až do příchodu rodičů z práce hraje počítačové hry. Jistě, jedná se zde o přání dítěte, ale každému dospělému člověku musí být jasné, že je to

¹⁰⁷ BAKALÁŘ, Eduard; NOVÁK, Daniel. Vyslechnutí dítěte před soudem. *Právo a rodina*. 2004, č.3, s. 3-8.

¹⁰⁸ Tamtéž

přání, které dítěti spíše škodí. Takové dítě pak může mít problémy s navazováním reálných vztahů a co víc, dítě si neuvědomuje rozdíl mezi světem imaginárním a reálným. Proto snad každý rozumný rodič takové přání dítěte nerespektuje a stanoví určité limity.

Je tedy otázkou, zda vůbec vyslechnutí dítěte provádět. R.A. Warshak nabízí toto řešení: „Nenechte děti dělat po rozvodu taková rozhodnutí, která byste jim nepovolili během manželství. Děti přece nerozhodují o tom, kde rodina žije, jsou-li rodiče pohromadě, a není důvodu, proč by měly rozhodovat, kde mají žít, žijí-li jejich rodiče odděleně.“¹⁰⁹ S tímto se zcela neztotožňuji, protože se domnívám, že jde o zcela jinou situaci, pokud má dítě žít pouze s jedním rodičem. Ano, pokud dítě žije s oběma rodiči, necht' o místě bydliště rozhodují oni, protože společně zajistí dítěti vhodné prostředí kdekoliv. Ale v situaci, kdy má být dítě svěřeno jen jednomu rodiči, již nikdy, ani při sebevětší snaze rodiče, v jehož péči dítě je, nemůže být ideální prostředí zajištěno, protože dítě k plnohodnotnému vývoji potřebuje styk s rodiči oběma.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí v § 8 odst. 2 stanoví, že vyjádření dítěte se při projednávání všech záležitostí týkajících se jeho osoby věnuje náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti.

¹⁰⁹ WARSHAK, R.A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. 1.vydání. Praha: Portál, 1996, s.195.

8. Aspekt věku v problematice svěření dítěte do výchovy

Věk dítěte hraje podstatnou roli jak v jeho schopnosti vyjádřit se k opatrovnickému řízení, tak i v problematice samotného svěření dítěte do výchovy.

Zákon výslovně neupravuje věk, od kterého je dítě schopno formulovat své názory. Zákonná úprava tímto zdůrazňuje, že vývoj každého dítěte je rozdílný. Proto je na úvaze soudu, aby individuálně posoudil rozumovou vyspělost dítěte v daném konkrétním případě a sám usoudil, zda by měl brát názory dítěte v potaz.¹¹⁰

„Obecně lze říci, že děti útlého věku potřebují zpravidla více péči matky, u dětí starších je potom třeba brát zřetel na jejich přání.“¹¹¹ Zájem dítěte útlého věku, tj. věku do dvou, popř. tří let podle vyspělosti dítěte, budou lépe zajištěny u matky. Domnívám se, že se v tomto případě nemůže jednat o diskriminaci otců, protože pouto takto malého dítěte na matku je v první řadě biologické, a na základě tohoto biologického pouta se potom vytváří pouto emoční. Svěřením dítěte takto útlého věku do výchovy otce není časté, obecně přijímané představy o nutnosti výchovy takto malého dítěte matkou stále převládají. Je nutno mít však na paměti, že se mohou vyskytnout i situace, kdy i dítě takto útlého věku bude svěřeno do výchovy otci, a to především tehdy, kdy je matka ve výchově nedostatečná, a kdy tedy zájem dítěte bude lépe zajištěn u otce.

Soudní praxe vymezila pravidlo, že věková hranice, při níž již soud bere názor dítěte v potaz, se pohybuje kolem 12. roku věku. Dítě mladší může být taktéž vyslechnuto, ale prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Je podstatné, že soudce může dítě vyslechnout i mimo soudní síň, např. v kanceláři soudce nebo dokonce i mimo budovu soudu na vhodném místě. Pokud má soudce pochybnost o vhodnosti místa, měl by věc vždy konzultovat s orgánem sociálně-právní ochrany dětí.¹¹²

Pokud soudce rozhodne nebrát přání dítěte v potaz a rozhodne jinak, „měl by dítěti stanovisko objasnit a pokusit se přesvědčit dítě o tom, že jeho přání je nereálné, případně že není v jeho zájmu.“¹¹³ K závěru, že není třeba brát vždy zřetel k přání dítěte, se přiklání i doc. Hrušáková, která výše zmíněné komentuje slovy: „v případě, že se dospělým přání dítěte zdá být v rozporu s jeho zájmy, pak by dítěti měli velmi odpovědně a na úrovni vysvětlit, proč k jeho

¹¹⁰ BAKALÁŘ, Eduard; NOVÁK, Daniel. Právní aspekty znalecké činnosti psychologů při posuzování výchovných předpokladů rodičů s nezletilými dětmi – Kritéria rozvádějících se rodičů. *ASPI*. 1993, LIT22864CZ, s. 1-6.

¹¹¹ MAŠEK, Daniel. Dítě a rozvod. *Právo a rodina*, 2002, č.7, s.7.

¹¹² NOVOTNÁ, Věra. Úmluva o styku s dětmi. *Právo a rodina*. 2003, č.4, s. 15-19.

¹¹³ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana (ed). *Komentář k Zákoně o rodině*. 4. Vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, s.123 (§31).

stanovisku nelze přihlédnout, aby dítě bylo schopno akceptovat, že všechno nejde podle jeho představ.“¹¹⁴

Další kritéria pro svěřením dítěte do péče jednomu z rodičů jsou vymezena judikaturou. Takovými kritérii je například:

- a) jaké zaměstnání rodiče měli a mají,
- b) z jakého pocházejí prostředí,
- c) jaký mají poměr k práci,
- d) jaký postoj projevují k našemu zřízení svým životem a jednáním nejen na pracovišti, ale i ve svém bydlišti.

¹¹⁴ Hrušáková, Milana. Právo dítěte být slyšeno – infantilizace rodinného práva? In: *Práva dieťaťa a ich ochrana: (XIII. Ročník z cyklu konferencií „Dieťa v obrožení“)* : zborník z mezinárodní konference konané dňa 10. Novembra 2004. Bratislava: Verejný ochránca práv, 2004. s.50-53.

8. Nový Občanský zákoník

Úprava rodinného práva v novém ObčZ se nemění nijak dramaticky, jde spíše o změny ve formulacích a v podrobnější úpravě institutů. V této kapitole bych chtěla shrnout nejvýznamnější změny, které tato nová úprava přinese v oblasti svěřování dítěte do péče jednomu z rodičů.

Novým ObčZ dochází k začlenění rodinného práva do práva občanského. Nebudou zde tedy nadále existovat souběžně samostatné úpravy práva občanského hmotného a rodinného, ale obě odvětví jsou obsažena v jednom zákonu.

Kdo je matkou dítěte je v novém ObčZ upraveno v §775, který stanoví, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila. Úprava je tedy shodná s dosavadním ZoR. I nadále zůstává zcela neupraveno tzv. surogační mateřství.

Otcovství je v novém ObčZ upraveno velmi podobně jako v ZoR. Byl však přidán §777, který upravuje otcovství v případech rozvodu manželství. Tato nová úprava stanoví, že: Narodí-li se dítě v době mezi zahájením řízení o rozvodu manželství a třístým dnem po rozvodu manželství, a manžel, popřípadě bývalý manžel matky prohlásí, že není otcem dítěte, zatímco jiný muž prohlásí, že je otcem dítěte, má se za to, že otcem je tento muž, připojí-li se matka k oběma prohlášením. Návrh se činí v řízení před soudem, které je ovládáno zásadou dispoziční, tj. je zahajováno na návrh. Ten lze podat do jednoho roku věku dítěte.

Nový ObčZ vymezuje, že práva a povinnosti rodičů vůči dítěti vznikají jeho narozením, a že práv a povinností se rodiče ani děti nemohou vzdát. K takovému projevu vůle se nepřihlíží. Nově mají rodiče právo usměrňovat chování dítěte, a to až do nabytí svéprávnosti, tj. do dosažení 18ti let věku dítěte.

Rodičovské zodpovědnosti je v novém ObčZ věnována poměrně větší pozornost, než tomu bylo doposud. Zatímco v ZoR je úprava obsažena jen v §34, nová úprava je obsažena v §865 - §879. Úprava poskytuje ochranu zájmům dítěte, stanoví povinnost sdělit dítěti potřebné informace, pokud je schopno informace přijmout. Dále jsou zde upraveny situace, kdy je rodič omezen nebo zbaven svéprávnosti nebo-li způsobilosti k právním úkonům a případy, kdy soud může rodiče jeho rodičovské zodpovědnosti zbavit. Jsou zde zakotveny také základní principy výkonu rodičovské zodpovědnosti v zájmu dítěte a výkon ve vzájemné shodě. Je vysloveno velmi důležité pravidlo, že zbavení rodičovské zodpovědnosti nemá vliv na vyživovací povinnost tohoto rodiče.

Velmi podrobně je v novém ObčZ upraven osobní styk s dítětem. Stanoví se, že výkon práva na osobní styk s dítětem nelze převést na jinou osobu. V § 888 je upraveno, že dítě, které je

v péči jen jednoho rodiče, má právo stýkat se s druhým rodičem v rozsahu, který je v zájmu dítěte, stejně jako tento rodič má právo stýkat se s dítětem, ledaže soud takový styk omezí nebo zakáže, soud může také určit podmínky styku, zejména místo, kde k němu má dojít, jakož i určit osoby, které se smějí, popřípadě nesmějí styku účastnit. Rodič, který má dítě v péči, je povinen dítě na styk s druhým rodičem řádně připravit, styk dítěte s druhým rodičem řádně umožnit a při výkonu práva osobního styku s dítětem v potřebném rozsahu s druhým rodičem spolupracovat. Rodiče mají také nově zákonem stanovenou povinnost sdělit si vše podstatné, co se týká dítěte nebo jeho zájmů.

Pro rozhodnutí soudu o rozvodu manželství je podmiňující rozhodnutí soudu o tom, jak bude každý z rodičů po rozvodu o dítě pečovat, přihlíží přitom k zájmům dítěte. Primární je přitom dohoda rodičů. Od této dohody se může soud odchýlit jen tehdy, pokud to vyžaduje zájem dítěte. Nová úprava ponechává stávající druhy péče o dítě, tj. výlučnou, střídavou a společnou výchovu. Zákon také zakotvuje zásadu doposud vyslovenou pouze judikaturou, a to že má-li soud nařídít společnou výchovu, musí s tím rodiče souhlasit. Otázkou zůstává, jak se tomuto ustanovení postaví soudy při své rozhodovací činnosti, především s ohledem na nález Ústavního soudu ze dne 23.2.2010, sp.zn. III.ÚS 1206/09, na základě kterého je možné nařídít společnou výchovu i přes odpor některého z rodičů, jestliže důvody pro nesouhlas jsou zcela iracionální.

Nový Občanský zákoník v § 885 stanoví, že „pečuje-li o dítě jen jeden z rodičů, podílí se na péči o dítě a jeho výchově i manžel nebo partner rodiče dítěte, žije-li s dítětem v rodinné domácnosti. To platí i pro toho, kdo s rodičem dítěte žije, aniž s ním uzavřel manželství nebo registrované partnerství, žije-li s dítětem v rodinné domácnosti.“ Z toho tedy vyplývá, že i nový manžel nebo partner rodiče, který má dítě ve své péči, odpovídá za řádnou výchovu dítěte. Domnívám se tedy, že by soud měl vzít v úvahu při rozhodování o svěření dítěte do péče i výchovné schopnosti této osoby, a posuzovat je stejně, jako u rodiče samotného.

Dále nová úprava stanoví, že dítě má povinnost podílet se na chodu domácnosti rodiče, se kterým žije v domácnosti, ať už prací, nebo i peněžitými příspěvky, má-li vlastní příjem.¹¹⁵ Domnívám se, že toto ustanovení by mohlo mít vliv na rozhodování soudu o výši výživného. Pravidlo tohoto znění by však mohlo ovlivnit i snahu rodiče získat dítě do své péče především v případech pracujících dětí (typicky dětí v zábavním průmyslu, které vydělávají peníze), protože rodič dle této úpravy má právo na příspěvky z tohoto výdělku dítěte. Soud by tak měl nově posuzovat i to, zda motivem rodiče k získání dítěte do výchovy není jeho hmotné zabezpečení.

¹¹⁵ §886 nového ObčZ

Samotná kritéria pro svěření do péče se pak nemění. Jsou upravena v §907 ods. 2,3. Nově je k těmto kritériím přiřazeno přihlídnutí k citovému vztahu dítěte nejen k sourozencům, prarodičům a ostatním příbuzným, ale nově i k nepříbuzným osobám. Příbuzenství je pak upraveno jako vztah osob založený na pokrevním poutu, nebo vzniklý osvojením (§771).

9. Úprava ve Spojeném Království Velké Británie a Severního Irska

Právní úprava rodinného práva je anglickém právu upravena v aktech The Matrimonial Causes Act 1973 a the Family Law Act 1996. Tyto právní předpisy můžeme přirovnat k českému zákonu o rodině.

Je třeba vymezit, že anglický právní systém je zcela odlišný od českého právního systému. Zatímco český právní systém spadá do kontinentálního systému, tj. stěžejní je zákonná úprava a soudní rozhodnutí nejsou závazná, anglický právní systém spadá do angloamerického právního systému tzv. common law. Právo ve Velké Británii se nazývá case law, tj. právo založené na soudních případech. Pramenem práva je zákonná úprava, která ale upravuje jen základní problematiku. Soudní rozhodnutí hrají podstatnou roli. Jsou závazná a jejich prostřednictvím se vytváří právo. Každé rozhodnutí má dvě části:

- a) Obiter dictum – nezávazná část rozhodnutí
- b) Stare decisis – závazná část rozhodnutí. Mohou je však vytvářet jen vyšší soudy, v případě Velké Británie se jedná o High Court of Justice, který je rozdělen na tzv. královské oddělení a rodinné oddělení. „Podstatou precedentu je to, že rozsudek soudu oprávněného vytvářet precedenty se stává, pokud jde o právní názor v něm vyslovený, závazným i pro obdobné případy v budoucnosti, čímž se stává pramenem práva.“¹¹⁶

Pokusím se tedy vymezit základní aspekty svěřování dítěte do péče v právu Spojeného království Velké Británie a Severního Irska.

Sekce 41 MCA stanoví, že před tím, než soud rozvede manželství nebo rozhodne o odluce, musí rozhodnout o otázce svěření nezletilého dítěte do výchovy. Možnosti výchovy jsou pak upraveny v sekci 8 MCA. O výchově nemůže být rozhodnuto, pokud již dítě dosáhlo 18. roku věku. Pokud dítě dosáhlo 16. nebo 17. roku, může být o výchově podle této části MCA rozhodnuto, jen pokud jsou dány výjimečné okolnosti. O výchově je rozhodováno prostřednictvím tzv. orders, nebo-li příkazů. Vymežíme tedy jednotlivé druhy těchto příkazů.

9.1. The Residence order

The residence order (příkaz k pobytu) upravuje otázku, s kým bude dítě bydlet. Obvykle je to jeden z rodičů, ale může to být i prarodič, teta nebo kdokoliv jiný. Právo takto umožňuje dítě svěřit k bydlení i osobě proti její vůli. Osoba, které je takto dítě svěřeno „do bydlení“ s tímto

¹¹⁶ KNAPOVÁ, Marta, et al. *Občanské právo hmotné 1*. 4.vydání. Praha : ASPI, a.s., 2005, s. 85.

příkazem získává rodičovskou odpovědnost (pokud jí už nemá). Důvod pro tuto úpravu je zcela jasný. Osoba, se kterou dítě bydlí, se stará o běžné záležitosti dítěte, a proto k usnadnění situace je třeba, aby tato osoba měla i rodičovskou zodpovědnost k dítěti. Získat tento příkaz bez současného nabytí této odpovědnosti je nemožné. Pokud je však takto dítě svěřováno neprovdanému otci, musí soud rozhodnout o oddělené rodičovské odpovědnosti (sekce 12 MCA).

Tento příkaz může být učiněn i ve prospěch dvou osob, a to i v případě, že spolu nežijí. Hovoříme zde o tzv. shared residence orders, kdy je dítě povinno trávit například jeden týden s jednou osobou a druhý týden s druhou osobou. Tuto situaci můžeme tedy přirovnat k střídavé výchově v českém právu. Tento typ příkazu je pro dítě vhodný zejména z toho důvodu, že si tak lépe uvědomuje, že má dva rodiče, z nichž každý má pro něj stejnou důležitost.¹¹⁷ Z rozhodovací praxe soudů potom vyplývá, že k tomu, aby mohl být nařízen tento sdílený příkaz, je třeba, aby každý z rodičů trávil s dítětem 30 – 70 % jeho času. Pokud některý z rodičů tráví s dítětem méně času, je lépe vydat tzv. contact order, což je obdoba české úpravy styku s dítětem v případě svěření dítěte do výchovy jen jednomu rodiči.

Pokud je na základě toho příkazu dítě svěřeno do výchovy jen jednomu z rodičů, a rodiče spolu následně žijí po dobu delší šesti měsíců, pozbývá příkaz platnosti.

9.2. The Contact Order

Tento příkaz je vhodný v případě, kdy residence order byl vydán ve prospěch jen jednoho rodiče. Příkaz upravuje styk dítěte s druhým rodičem, se kterým dítě nebydlí, ale i s ostatními příbuznými a dokonce i s rodinnými přáteli. Na základě toho příkazu je rodič, se kterým dítě žije, povinen umožnit dítěti styk s osobami uvedenými v contact order. Neumožnění kontaktu dítěte s danými osobami však nezakládá porušení příkazu. Příkaz ke styku může znít i na zákaz styku dítěte s určitou osobou. V rozhodnutí Re L¹¹⁸ soud vyslovil zásadu, že osoba zásadně nemůže být nucena ke styku s dítětem. Styk dítěte s osobou, která se s dítětem stýkat nechce, by bylo zcela v rozporu se zájmy dítěte a mohlo by dojít i k psychické újmě dítěte.

Kontaktem se rozumí jak kontakt přímý, tak i kontakt nepřímý prostřednictvím dopisů, telefonu, e-mailů nebo jinými prostředky dálkové komunikace.

¹¹⁷ Re K (Shared Residence Order) [2008] EWCA Civ 526 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání. Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 486.

¹¹⁸ Re L (A Child) (Contact: Domestic Violence) [2000] 2 FCR 404 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání. Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 488.

9.3. The Specific Issue Order

Tento druh příkazu pokrývá všechny situace, které nemohou být pokryty příkazy výše zmíněnými. Může spočívat v:

- a) zákazu určitého konání,
- b) příkazu konkrétního konání.

9.4. Teorie „best interests“

Při rozhodování o vydání některého z těchto příkazů soud postupuje v souladu s teorií *best interests*, nebo-li teorií zájmu dítěte. Soud tedy musí rozhodnout, co je v zájmu dítěte. Soud zkoumá především důkazy předložené stranami a vyslyší svědky, ale velmi často (ale zdaleka ne pokaždé), si soud vyžádá tzv. *welfare report*, nebo-li zprávu znalce. Znalec nejčastěji vychází z pozorování dítěte v jeho přirozeném prostředí a z rozhovorů se zúčastněnými stranami. Soud není zprávou vázán.

Zájem dítěte vyjadřuje doktrína tzv. *welfare principle* (prospěch dítěte). Tento princip je nejdůležitějším kritériem při posuzování zájmu dítěte. Prospěch dítěte dovozujeme z těchto faktorů:

- a) prokazatelné zájmy a pocity dítěte posuzované vzhledem k jeho věku a rozumové vyspělosti. Psychologové zde upozorňují, že přání dětí mladších šesti let jsou téměř vždy totožné se zájmy osoby o dítě pečující, není tedy na místě jim přikládat větší váhu. Soud musí názor dítěte posuzovat vzhledem k:
 - vyspělosti dítěte – např. v rozhodnutí *Re B*¹¹⁹ bylo stanoveno, že přání dospívajícího dítěte (v rozhodnutí formulováno pojmem „teenager“, tj. dítěte od 13 let) by mělo být bez dalšího respektováno.
 - názor dítěte je v dané věci relevantní – zde můžeme uvést situaci, kdy dítě odmítá lékařské ošetření nezbytné k záchraně jeho života. Zde soud může názor dítěte zcela ignorovat a rozhodnout o nezbytnosti provedení zákroku.
 - možnost ovlivnění dítěte osobou dospělou – soud se tedy musí ujistit, že dítětem vyslovený názor je skutečně jeho, a že dítě nereprodukuje názory jednoho z rodičů či jiných osob (např. v rozhodnutí *Puxty v Moore*¹²⁰ soud odmítl respektovat přání devítileté

¹¹⁹ *Re B (Minors) (Change of surname)* [1996] 1 FLR 791, [1996] 2 FCR 304 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání. Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 504.

¹²⁰ [2005] EWCA Civ 1386

holčičky, která vyslovila přání žít s matkou z toho důvodu, že jí matka před samotným výsledkem koupila hračku)

- Četnosti styku s rodičem – v případě Re M¹²¹ soud odmítl respektovat přání dvanáctileté dívky žít s otcem. Odůvodnil to tak, že dívka žila trvale s prarodiči a s otcem se stýkala jen občas, což zkreslilo její představu o otci.
 - Soud musí brát v úvahu i škodlivost požadavku, aby si dítě vybralo jednoho z rodičů, a tedy musí respektovat to, že některé dítě nemá v tomto směru žádné přání.
- b) Psychické, emoční a vzdělávací potřeby dítěte – je třeba přihlídnout k povaze vztahů mezi dítětem a rodiči, popř. jinými osobami. V případě May v May¹²² dal soud přednost svěření dítěte otci, který kladl důraz na důležitost vzdělání více než matka, která zaujímala spíše laxní postoj.
- c) Efekt změny prostředí na dítě – je kladen důraz na zachování prostředí dítěte. Změna v bydlišti, škole, a tím odloučení od přátel může znamenat pro dítě stres, který by dítě bez této změny nemuselo podstoupit. Soudy se proto nerady uchylují ke změně výchovného prostředí, pokud dosavadní prostředí dítěte je vyhovující. Odborná i laická veřejnost kritizovala rozhodnutí ve věci Re B¹²³, kde soudce svěřil dívku doposud žijící s matkou do výchovy otce z důvodu předpokladu, že otec spíše umožní styk dívky s matkou.
- d) Věk a pohlaví dítěte, prostředí dítěte a další okolnosti, které by dle úvahy soudu mohly být relevantní – můžeme sem zařadit i náboženské vyznání, původ dítěte, kulturní a jazykové kořeny dítěte.
- e) Újma, kterou dítě utrpělo nebo která mu může být způsobena – zde je třeba uvažovat zejména o stávajícím nebo hrozícím domácím násilím. V případě Re M and R¹²⁴ však soud stanovil, že soud musí prokázat, že zde riziko takové újmy skutečně existuje. Např. v případě Re W¹²⁵ odvolací soud rozhodl, že nebylo prokázáno, že matka a její nový partner holdují nudismu, a to i před dítětem a nebyla tak prokázána ani potenciální újma hrozící dítěti.

¹²¹ Re M (A Minor) (Family Proceedings: Affidavits) [1995] 2 FLR 100, [1995] 2 FCR 90 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 505.

¹²² May v May [1986]1 FLR 325 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 506.

¹²³ Re B (Residence Order: Status Quo)[1998] 1 FLR 368, [1998] 1 FCR 549] - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 506.

¹²⁴ Re M and R (Child Abuse: Evidence) [1996] 2 FLR 195, [1996] 2 FCR 617 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 507.

¹²⁵ Re W (Residence Order) [1999] 1 FLR 869 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 507.

- f) Schopnost rodiče či jiné osoby, které má být dítě svěřeno do péče, uspokojit zájmy dítěte – jedná se o případy, kdy jeden z rodičů zásadním způsobem nesplňuje potřeby dítěte. Tak např. v případě *Re M*¹²⁶ soud zamítl návrh otce na svěřeni své postižené dcery do péče, protože otec nebyl schopen efektivně se o takto postiženou dceru postarat.

Vedle zájmu dítěte soud posuzuje i další otázky.

9.5. Presumpce biologického rodiče

V případě sporu o dítě mezi jeho rodičem a třetí osobou je zde předpoklad, že rodič je nejlepší osoba k výchově dítěte.¹²⁷ Jiný názor byl zaujat v případě *Re G*¹²⁸, kde soudkyně stanovila, že samotný fakt, že je osoba biologickým rodičem dítěte neznámá, že je nejlepší osobou k jeho výchově, ale je to významný faktor při rozhodování o svěřeni do výchovy. Velké debaty vyvolal případ *Re M*¹²⁹, ve kterém byl desetiletý chlapec z kmene Zulu v Jižní Africe předán svými rodiči páru ve Velké Británii, kde následně žil 4 roky. Po uplynutí těchto 4 let jeho rodiče požádali o vrácení chlapce. Chlapec vyjádřil názor zůstat ve Velké Británii, kde se mezitím usadil, chodil zde do školy, získal přátele. Přesto byli jeho rodiče úspěšní a soud nařídil jeho přesun zpět do Jižní Afriky. Soud zde zdůraznil, že je zcela v zájmu dítěte, aby vyrůstalo se svými biologickými rodiči. V případech které následovaly, můžeme pozorovat přístup odlišný.

V případě *Re L*¹³⁰ soud vyslovil, že nezáleží jen na tom, kdo je biologickým rodičem, ale i na vztahu dítěte s biologickým rodičem. Presumpce biologického rodiče bude silná tam, kde je vztah mezi dítětem a jeho biologickým rodičem dobrý. V další kauze *Re H*¹³¹ soud naznačil, že dítě nemusí za svého pravého rodiče vždy nutně považovat rodiče biologického.

9.6. Presumpce neoddělení sourozenců

Z rozhodovací praxe soudů vyplývá, že sourozenci by měli být vychováváni stejnou osobou, respektive bydlet v jedné domácnosti, pokud nenastanou závažné důvody pro jejich

¹²⁶ *Re M* (handicapped Child: Parental Responsibility) [2001] 3 FCR 454 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání. Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 507.

¹²⁷ *Re KD* (A Minor) (Ward: Termination of Access) [1988] 1 All ER 577 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání. Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 513.

¹²⁸ *Re G* (Children) (Residence: Same-Sex Partners) [2006] UKHL 43 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání. Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 513.

¹²⁹ *Re M* (Child's Upbringing) [1996] 2 FLR 441, [1996] 3 FCR 99 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání. Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 514.

¹³⁰ *Re L* (A Child) (Contact: Domestic Violence) [2000] 2 FLR 334, [2000] 2 FCR 404 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání. Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 514.

¹³¹ *Re H* (A Child: Residence) [2002] 3 FCR 277 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání. Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 514.

oddělení. To platí i pro nevlastní sourozence. Čím je mezi sourozenci větší věkový rozdíl, tím víc je tento předpoklad oslabován.

9.7. Národnostní a kulturní kořeny

Dítě by mělo být vychováváno osobami, které mají stejné kořeny jako dítě. V případě vícenárodnostních rodin by soud měl přistoupit ke kompromisu. Tak se stalo v případě *Re A*¹³², ve kterém se jednalo o svěřeni dívky do péče, jejíž matka byla Angličanka a otec Francouz. Soud přistoupil ke kompromisu a vyslovil rozsudek, že dívka je svěřena do výchovy matky, ale musí navštěvovat francouzské školy.

9.8. Vyznání

Soud nemůže odepřít svěřeni dítěte do péče rodiči na základě jeho náboženského vyznání. Nicméně bylo mnohokrát judikováno, že toto pravidlo se uplatní jen tam, kde toto náboženské vyznání rodiče je společensky přijatelné a je v souladu se zachováním důstojného života.¹³³ Pokud by soud postupoval v rozporu s touto zásadou, jednalo by se o porušení Evropské úmluvy o lidských právech. Pokud samo dítě vyznává určité náboženství, soud svěří dítě do péče toho z rodičů, kde mu bude umožněno toto náboženství praktikovat.¹³⁴ Pokud mají rodiče odlišné náboženské vyznání, ponechá soud na úvaze residenčního rodiče, k jakému náboženství bude dítě vedeno. V případě *Re S*¹³⁵ soud odmítl argument otce, že by dítě mělo být vedeno jak k vyznání muslimskému, tak k vyznání Sikhů, a stanovil, že má být dítě vedeno k náboženství matky, ale zároveň má být seznámen se základními aspekty otcova náboženství.

9.9. Zaměstnání rodiče

Zaměstnaný rodič je lehce znevýhodněn oproti rodiči, který nepracuje, a může se tak plně věnovat dítěti. Zde je třeba podotknout, že ve Velké Británii je stále běžné, že jeden z rodičů (častěji tedy matka), zůstává s dětmi doma, zatímco druhý rodič (otec) pracuje a rodinu živí.

¹³² *Re A (Children) (Specific Issues Order: Parental Dispute)* [2001] 2 FLR 429 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 516.

¹³³ *Re T (Minors) (Custody: Religious Upbringing)* - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 517., *Re B and G (Minors) (Custody)* . převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 517.

¹³⁴ *Re J (Specific Issue Orders)* – [2002] 1 FLR 517 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 518.

¹³⁵ *Re S (Change of Names: Cultural Factors)* – [2001] 3 FCR 648 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 518.

Matka až do určitého věku dětí, kdy jsou schopny se o sebe samy postarat, zůstává doma a je ženou v domácnosti. Je to mnohem více běžné než v České Republice. Proto není výjimečné, že soud svěří dítě útlého věku matce, která nepracuje, a otcí nařídí pravidelné finanční platby, které matce umožní zůstat s dítětem doma a současně být finančně zajištěná. Můžeme to přirovnat k úpravě českého výživného na dítě a výživného mezi rozvedenými manželi. Soudy obecně podporují názor, že residenční rodič by neměl chodit do práce.¹³⁶

9.10. Sexuální orientace rodiče

Na rozdíl do českých soudů, které se k otázce sexuální orientace rodičů ještě příliš nevyjadřují, ve Velké Británii byla tato otázka vznesena již na počátku devadesátých let. Dřívější judikatura soudů naznačuje, že je pro dítě vhodnější vyrůstat v rodině, která odpovídá standardům společnosti, tj. v rodině s matkou a otcem. Soudy tedy dříve děti svěřovaly do péče toho z rodičů, který byl heterosexuální a vytvořil tak novou rodinu, než do péče rodiče, který byl homosexuální a tvořil pár s osobou stejného pohlaví.¹³⁷ V posledních letech však došlo k obratu, a soudy už nečiní rozdíl mezi heterosexuální a homosexuálním rodičem.¹³⁸ Stejný názor zastává i Evropský soud pro lidská práva, který v případě *Da Silva Mouta v Portugalsko* shledal porušení čl. 14 a 8 Úmluvy, kdy došlo k odepření práva na svěřeni do výchovy a práva na kontakt s dítětem rodiči s homosexuální orientací. Z výzkumů vyplývá, že otázka toho, zda je matka dítěte homosexuální nebo heterosexuální může dítě ovlivnit mnohem méně než vřelý vztah dítěte s rodiči a harmonické rodinné prostředí.¹³⁹

9.11. Postižení rodiče

Postižení rodiče má velký vliv na rozhodování soudu o tom, komu svěřit dítě do výchovy. V případě *M v M*¹⁴⁰ soud odmítl svěřit dítě do péče otce, který trpěl poruchou učení, která byla zesílena nehodou tak, že by nebyl schopen vykonávat rodičovskou odpovědnost. V jiném případě soud odmítl svěřit chlapce do výchovy otce, protože byl otec přítomen utopení druhého syna, zkolaboval a utrpěl post-traumatický šok, který na něm zanechal trvalé následky. V jeho

¹³⁶ *Leadbeater v Leadbeater* [1985] 1 FLR 789 - HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 230.

¹³⁷ *C v V (A Minor) (Custody: Appeal)* [1991] 1 FLR 223, [1991]FCR 254 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 520.

¹³⁸ *Re G (Children) (Residence: Same-Sex Partner)* [2005]EWCA 462 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 513.

¹³⁹ Golombok, S. (2000) *Parenting: What really counts?* London: Routledge

¹⁴⁰ *M v M (Parental Responsibility)* [1999] 2 FLR 737 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 521.

důsledku ztratil práci. Soud zde rozhodl, že je v zájmu dítěte zůstat s matkou, ačkoliv si sám chlapec přál zůstat s otcem.¹⁴¹

Onemocnění HIV nemá vliv na rozhodování o svěřeni do výchovy nebo na rozhodování o kontaktu s dítětem. Rodič trpící touto chorobou nemusí svůj zdravotní stav sdělovat druhému rodiči¹⁴²

9.12. Chudoba

Majetkové poměry rodičů by neměly být stěžejním faktorem při rozhodování o svěřeni do výchovy.¹⁴³ Význam tohoto faktoru je menší v případě, kdy rodiče jsou manželi, a kdy tedy soud může majetek manželů rozdělit tak, aby majetkové poměry rodičů byly vyrovnané, a materiální stránka tak nehrála při svěřování do péče velkou roli.

9.13. Nemorální jednání rodiče

Chování rodiče je relevantní jen pokud takové chování ovlivňuje jeho schopnost dítě vychovávat a pečovat o něj. Nevěra není jednáním ovlivňujícím schopnost o dítě pečovat, nebude tedy relevantním faktorem. Takovým relevantním faktorem bude závislost na alkoholu nebo problém s dodržováním zákona.¹⁴⁴

Z výše uvedeného vyplývá, že mezi českou a anglickou právní úpravou problematiky svěřování do péče můžeme nalézt některé společné a některé odlišné prvky. Úprava této problematiky ve Velké Británii je detailněji rozvedena, což lze přičítat systému case law. V českém právu spoléháme pouze na zákonnou úpravu, takže se výčet kritérií příliš nerozšiřuje. Zde spatřuji výhodu case law, které je velmi flexibilní a umožňuje soudům reagovat na nejrůznější společenské změny bez nutnosti změny zákona.

¹⁴¹ Re V (Residence Review) [1995] 2 FLR 1010 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 521.

¹⁴² Re P (Non-Disclosure of HIV) [2006]Fam Law 177 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 521.

¹⁴³ Stephenson v Stephenson [1985] FLR 1140 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 521.

¹⁴⁴ Re R (Minors) (Custody) [1986] 1 FLR 6 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 522.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo vymezit kritéria, na základě kterých soudy rozhodují o svěřeni dítěte do péče jednomu z rodičů. V práci měla být vymezena kritéria, která dává k dispozici zákon o rodině ve svém §26 ods. 4. Přesto jsem v průběhu psaní práce zjistila, že se nejedná jen o tato kritéria, ale že i odborná literatura a judikatura soudů sama poskytuje některá další kritéria v právní úpravě neupravená. Je tomu tak proto, že život přináší mnohé situace, na které zákonodárce nemůže vždy pamatovat, a je potom na soudu, aby se s touto situací vypořádal především s ohledem na zájem dítěte. S nutností soudů reagovat na neustále se měnící společenské podmínky souvisí i další aspekt, který se v průběhu práce vyskytl. Ačkoliv odborná literatura definuje, popisuje a konkretizuje právní úpravu určitým způsobem, často jsem se setkala s případy, kdy judikatura tyto odborné myšlenky vyvracela a soudy v jednotlivých případech rozhodovaly zcela odlišně od názoru obecně přijímaného literaturou. V těchto případech jsem se vždy přiklonila k tomu myšlenkovému proudu, který mi byl bližší a zdál se mi vhodnější k zachování zájmu dítěte, o který v této problematice především běží.

Ačkoliv se mi na počátku zpracování práce zdálo, že svěřeni dítěte do péče jen jednomu z rodičů je jevem zcela společensky nepřijatelným a dítě v této situaci musí vždy nutně utrpět psychický otřes, postupným studiem materiálů i praktickými zkušenostmi jsem tento názor změnila. Studium i praxe zcela vyvrátily můj dřívější názor, že většina rodičů není schopna se na výchově dítěte dohodnout a o dítě různými prostředky bojují. Naopak jsem nabyla dojmu, že většina rodičů jsou lidé rozumní, kteří – třeba po té, co jim situaci advokát objasní – si uvědomí, že svěřeni dítěte do péče není jejich bojovým polem, ale že by mělo směřovat k tomu, aby vývoj dítěte byl zdravý a aby si dítě do svého dospělého života neodnášelo pokřivené představy o mezilidských vztazích. Samozřejmě, jsou i rodiče, kteří v porozvodovém uspořádání vztahů s dítětem vidí především své cíle a svůj prospěch, těch je však minimum. A i mnozí z nich jsou schopni se po mírném poučení advokáta domluvit. Se zaťatými zuby, ale přece jen domluvit tak, aby upořádání vyhovovalo jak rodičům, tak dětem. Pouze zcela výjimečně se rodiče na výchově dítěte nedohodnou a potom rozhoduje soud. Mohla bych říci bohužel, ale říkám bohudík, jsem se s takovým případem během své praxe nesetkala.

Ze své praxe v advokátní kanceláři jsem si odnesla zcela zásadní poznatek. Velmi důležitou roli hraje osoba advokáta. Správný advokát nemá být jen osoba, která rodiče zastoupí u soudu, ale i osoba, která má rodiče vést k tomu, aby mysleli především na děti a ne na sebe. Advokát není zaměstnání, je to povolání. Je to povolání, jehož cílem je působit na právně nevzdělané a snažit se, aby alespoň něco ve společnosti bylo spravedlivé. Ne vždy je to možné a

ne ve všech odvětvích práva je to možné. Ale advokát zabývající se rodinným právem má tu neuvěřitelnou moc pomoci úplně cizímu dítěti v jeho zdárném vývoji a kvalitním životě skrze působení na rodiče. Několikrát jsem zažila situaci, kdy do kanceláře přišli zcela znesváření rodiče, kteří by se nedohodli naprosto na ničem, a odcházeli rodiče, kteří se i přese všechnu zášť domluvili na tom, jak budou o děti navzájem pečovat. A to je dle mého názoru jádro tohoto povolání – těmito malými úspěchy přispívat k rozvoji celé naší společnosti.

Při posuzování jednotlivých kritérií jsem se také věnovala úpravě v novém Občanském zákoníku. Ten však otázky kritérií pro svěřování dítěte do péče upravuje jen velmi málo odlišně od úpravy účinné, a dle mého názoru spíše formuluje některé myšlenky jinak, či stávající úpravu doplňuje a zpřesňuje. Celkově se mi jeví změny v rodinném právu dle nového ObčZ jako spíše marginální. Rodinné právo je tedy nově zařazeno do Občanského zákoníku, který je obsáhlejší a vyslovuje některé myšlenky, které byly doposud vymezeny judikaturou či obecně přijímanou praxí.

Problematika svěřování dítěte do péče jednomu z rodičů je právní oblastí, která je velmi potřebná. K rozdělení rodičů, a tím i dětí, dochází stále častěji a tak více než kdy jindy přichází tato problematika na pořad odborných diskuzí. Zároveň je to oblast neustále se vyvíjející s tím, jak se mění společenské podmínky. Je tedy velmi žádoucí, aby zákonodárce na tyto oblasti společenského života pamatoval. Myslím si však, že se jedná o otázku, kde by soud neměl rozhodovat paušálně podle zákonných ustanovení, ale vždy by měl brát v úvahu podmínky konkrétní rodiny a přizpůsobovat svoji rozhodovací praxi mnoha faktorům. Naštěstí mohu říci, že soudy tak činí, a tak se můžeme v České republice setkat s poměrně rozvinutou zákonnou i soudní úpravou svěřování dítěte do péče jednomu z rodičů. Lze vyslovit jen myšlenku, abychom tohoto institutu využívali co nejméně a děti tak byly vychovávány oběma rodiči.

Bibliografie

Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů
- Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č.104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte
- Zákon č.94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č.301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů

Judikatura

- Nález Ústavního soudu ze dne 20.2.2007, sp.zn.II. ÚS 568/06
- Nález Ústavního soudu ze dne 23.2.2010, sp.zn. III.ÚS 1206/09
- Nález Ústavního soudu ze dne 27.1.2005, sp.zn. I. Ús 48/04
- Nález Ústavního soudu ze dne 20.1.2005, sp.zn. II. Ús 363/03
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 23.6.1966, sp.zn. Pls 4/1967
- Rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 19.4.2001 sp.zn. IV. ÚS 695/2000
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30.6.2010, sp.zn. 20 Cdo 1064/2008
- Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 13.4.2004, sp.zn. 9 Co 719/2003
- Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 18.3.1997, sp.zn. Nc 41/95
- Re K (Shared Residence Order) [2008] EWCA Civ 526 – převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 486.
- Re L (A Child) (Contact: Domestic Violence) [2000] 2 FCR 404 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 488.
- Re B (Minors) (Change of surname) [1996] 1 FLR 791, [1996] 2 FCR 304 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 504.

- Re M (A Minor) (Family Proceedings: Affidavits) [1995] 2 FLR 100, [1995] 2 FCR 90 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 505.
- May v May [1986]1 FLR 325 CA - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 506.
- Re B (Residence Order: Status Quo)[1998] 1 FLR 368, [1998] 1 FCR 549 CA - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 506.
- Re M and R (Child Abuse: Evidence) [1996] 2 FLR 195, [1996] 2 FCR 617 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 507.
- Re W (Residence Order) [1999] 1 FLR 869 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 507.
- Re M (handicapped Child: Parental Responsibility) [2001] 3 FCR 454 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 507.
- Re KD (A Minor) (Ward: Termination of Access) [1988] 1 All ER 577 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 513.
- Re G (Children) (Residence: Same-Sex Partners) [2006] EWCA 43 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 513.
- Re M (Child's Upbringing) [1996] 2 FLR 441, [1996] 3 FCR 99 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 514.
- Re L (A Child) (Contact: Domestic Violence) [2000] 2 FLR 334, [2000] 2 FCR 404 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 514.
- Re H (A Child: Residence) [2002] 3 FCR 277 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 514.

- Re A (Children) (Specific Issues Order: Parental Dispute) [2001] 2 FLR 429 převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 516.
- Re T (Minors) (Custody: Religious Upbringing) [1975] 2 FLR 239 CA - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 517.
- Re B and G (Minors) (Custody) [1985]FLR 493 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 517.
- Re J (Specific Issue Orders) – [1999] 2 FLR 678 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 518.
- Re S (Change of Names: Cultural Factors) – [2001] 3 FCR 648 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 518.
- Leadbeater v Leadbeater [1985] 1 FLR 789 převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 230.
- C v C (A Minor) (Custody: Appeal) [1991] 1 FLR 223, [1991]FCR 254 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 520.
- M v M (Parental Responsibility) [1999] 2 FLR 737 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 521.
- Re V (Residence Review) [1995] 2 FLR 1010 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 521.
- Re P (Non-Disclosure of HIV) [2006] Fam Law 177 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 521.
- Stephenson v Stephenson [1985] FLR 1140 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 521.
- Re R (Minors) (Custody) [1986] 1 FLR 6 - převzato z HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání.Harlow: Pearson Education Limited, 2009, s. 522.

Odborná literatura

- HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Komentář k Zákoně o rodině*. 4.vydání.Praha: C.H.Beck, 2009, 558s.

- HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Rodinné právo v aplikační praxi. Rozvod-Děti-Výživné*. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2000, 41 s.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3.vydání. Brno: Doplněk, 2006, 400 s.
- HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana. *Zákon o rodině: komentář a předpisy souvisejí*. 5.vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2002, 775 s.
- HOLUB, Milan, NOVÁ, Hana. *Zákon o rodině: komentář a předpisy souvisejí*. 7.vydání. Praha: LINDE PRAHA, a.s., 2005, 748 s.
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. 1.vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 191 s.
- KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné 1*. 4.vydání. Praha: Aspi, a.s., 2005, 524 s.
- WINTEROVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní*. 5.vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2008, 750 s.
- ČERNÁ, Petra. *Rozvod, otcové a děti*. 1.vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2001, 114 s.
- WARSHAK, R.A. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. 1.vydání. Praha: JAN, 1995, 264 s.
- HERRING, Jonathan. *Family law*. 4.vydání. Harlow: Pearson Education Limited, 2009, 841 s.
- TEYBER, Edward. *Děti a rozvod. Jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů*. 1. Vydání. Praha: Návrat domů, 2007, 227 s.
- Golombok, S. (2000) *Parenting: What really counts?* London: Routledge

Články

- MAŠEK, Daniel. Dítě a rozvod. *Právo a rodina*, 2002, č.7, s.6-10.
- BAKALÁŘ, Eduard. Kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů. *Rodinné právo*, 1999, č.10, s.1-8.
- BAKALÁŘ, Eduard, NOVÁK, Daniel. Vyslechnutí dítěte před soudem. *Právo a rodina*, 2003, č.3, s. 3-8.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana; NOVÁK, Tomáš. Reálně o společné či střídavé porozvodové výchově. *Bulletin advokacie*. 1999, roč. 29, č. 3, s. 30-34.

- NOVÁK, Tomáš. Je dítě schopno pravdivě odpovědět na otázku, u kterého s rodičů by po rozvodu chtělo žít? *Právo a rodina*, 2004, č.7, s.15-16.
- NOVÁK, Tomáš. Existují kritéria pro posuzování kvality výchovných schopností rodičů? *Právo a rodina*, 2005, č.10, s.1-5.
- JONÁKOVÁ, Irena. Kritéria svěřeni nezletilého dítěte do výchovy. *Právo a rodina*, 2008, č.4, s.12-15.
- NOVOTNÁ, Věra. Úmluva o styku s dětmi. *Právo a rodina*, 2003, č.4, s.15-19.
- KORNEL, Martin. Kritéria pro rozhodování o výchově nezletilého dítěte. *Právní fórum*, 2009, č.7, s. 281-287.

Sborníky

- Hrušáková, Milana. Právo dítěte být slyšeno – infantilizace rodinného práva? In: *Práva dieťaťa a ich ochrana: (XIII. Ročník z cyklu konferencií „Dieťa v obrožení“): zborník z medzinárodnej konferencie konanej dňa 10. Novembra 2004*. Bratislava: Verejný ochránca práv, 2004, s.50-53.

Elektronické zdroje

- BAKALÁŘ, Eduard; NOVÁK, Daniel. Právní aspekty znalecké činnosti psychologů při posuzování výchovných předpokladů rodičů s nezletilými dětmi – Kritéria rozvádějících se rodičů. *ASPI*. 1993, LIT22864CZ, s. 1-6.

Abstrakt

Diplomová práce na téma Svěření dítěte do péče jednoho z rodičů vymezuje právní úpravu jednotlivých kritérií, která soud posuzuje v opatrovnickém řízení. Na začátku práce jsou vymezeny základní pojmy jako dítě, matka a otec dítěte, rodina. Je definována rodičovská odpovědnost a práva a povinnosti rodičů a dětí. Dále je srovnáno rozvodové řízení a řízení opatrovnické a vymezen jejich vzájemný vztah. Práce se v krátkosti zabývá jednotlivými druhy úpravy poměrů k dítěti, a to výlučnou, střídavou a společnou výchovou. Nejrozsáhlejší část práce je věnována vymezením jednotlivých kritérií pro svěření dítěte do péče jednomu z rodičů, včetně činnosti znalců. Pozornost je také věnována věku dítěte a otázkou zjištění názoru dítěte v opatrovnickém řízení. Na konci práce jsou vymezeny základní aspekty svěřování dítěte do péče dle právní úpravy Spojeného království Velké Británie a Severního Irska.

The diploma thesis “Conditions for one parent to keep custody“ defines legal regulations of the particular criteria which are considered by court in custody proceedings. At the beginning of the thesis the basic terms such as a child, a mother and a father of a child, a family are defined. Parental responsibility and their rights and obligations are mentioned. Furthermore, the divorce proceedings and custody proceedings are compared and links between them are described. The thesis briefly deals with different forms of custody - sole, alternate and joint custody. The most of the thesis is devoted to defining the conditions for one parent to keep custody including the experts work. Emphasis is also given on the age of the child and methods of ascertaining the opinion of the child in custody proceedings. The diploma thesis compares the Czech legal regulations with these in The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland.

Seznam klíčových slov

Matka, otec, dítě, rodina, rozvod, nezletilý, výlučná výchova, společná výchova, střídavá výchova, změna poměrů, rodičovská zodpovědnost, zájem dítěte, znalecká činnost, názor dítěte, vyslechnutí dítěte, příkaz k bydlení, příkaz ke styku, zvláštní příkaz, nejlepší zájmy dítěte, nový občanský zákoník

Mother, father, family, divorce, minors, sole custody, alternate custody, joint custody, change of conditions, parental responsibility, interests of child, expert work, child's opinion, child's hearings, residence order, contact order, specific issues order, best interests, new civil code

